БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1926 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч.
ДЕКАБРЬ
9
ПЯТНИЦА
№ 288 (4772)

Өртээ 20 көп.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге үндезилээш, коммунистиг партияларның улам ынай сырый каттыжар чоруун ажылчын аңгының бүгү күштериниң, демократия болгаш депшилге күштериниң каттыжарының ең чугула негелдези, бүгү кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үеви дээш, тайбың болгаш социализм херээниң тиилелгези дээш бодунуң улуг демиселинге делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаа-чаа тиилелгелериниң үндезини кылдыр көрүп турар.

(Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралының Медеглелинден).

Бүгү делегейниң коммунистериниң марксисчи-ленинчи программазы

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралының Медеглелин бүгү чурттарның коммунистиг парлалгазы дүүн парлаан. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң марксисчи-ленинчи ол кайгамчык документизи коммунистерниң, ажылчын аңгының, ажылчы чоннарның, бүгү чурттарның улустарының депшилгелиг күштериниң мурнунда турар улуг эчис сорулгалар дээш демиселге сорук киирикчи болгаш организакчы кайгамчык улуг рольду ойнаар хүлээлгелиг.

Москвага Чөвүлел хурал делегейниң ёзулуг коммунистиг форуму болган 81 партиялардан төлээлер ацаа киришкен. Бүгү айтырыгларны чугаалажып көөрү марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң сыныш дивес принциптеринге үндезилээш, акы-дуңма найыралдың байдалынга эрткен. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Медеглелин, а ол ышкаш бүгү делегейниң улустарынга Кыйырыгны Чөвүлел хурал бир үн-биле хүлээп алган. Коммунистиг шимчээшкининиң чангыс эвиниң ленинчи улуг идеязы чайынаанчак чаа тиилелгени чедип алган.

Чөвүлел хуралдың программа болур документизинде—Медеглелинде—делегейниң амгы байдалынга марксисчи-ленинчи ханы анализ болгаш делегейге тодаргайлаашкын бердинген турар, сөөлгү чылдарның дургузуунда коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң хөй талалыг дуржулгазы түүнеттинген, делегейниң социалистиг системазының кайгамчык чедишкининиң түүнелдери үндүртүнген. Социалистиг лагерьни улам ынай сырый каттыштырарының оруктары Медеглелде тодаргайлаттынган, империализмге удур, чүдекбужар колониалдыг системаны туюлунга чедир узуткаары, тайбыңныг, демократияның болгаш национал хамаарышпас чоруктуң тиилелгези дээш, социализм идеяларының тиилелгези дээш демиселдиң чаа аргалары, сорулгалары айыттынган.

Делегей дайынын болдурбас деп амгы үениң ең чугула айтырыын шиитпирлээри, тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселге сырый каттыжарынче чалбыштыг кыйырыг бүгү делегейниң улустарынга Кыйырыгда кирген. Ийи документилер—Медеглел болгаш Кыйырыг марксизм-ленинизмниң чогаадыкчы хөгжүлдезиниң чаа этапы болур. Ол чылдарның кол түүнели—делегейниң социалистиг системазының күүчүлүг чыдалының болгаш делегейге салгаанының шапкын өзүлдези, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң согуушкунары-биле колониалдыг системаның бүстүп дүжүүшкүнүң идепкейлиг чорудулгазы, капиталистиг делегейде аңгы талазы-биле тулгуушкунарының өскени, делегейниң капиталистиг системазының улам ыңайгы бүүрап бадыышкыны болгаш сандараашкыны болган. Социализмниң империализмдеи артык күштерлиг, дайынның күштериндеи тайбың ның артык күштерлиг делегей кырында улам улуу-биле илергейлеттинип турар» деп Медеглелде айтып турар.

Тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселдиң нییти сорулгаларынга хамаарыштыр Чөвүлел хуралдан бердинген үнелеп көрүүшкүнүер болгаш түүнелдер ажылчын, демократтыг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинни улам ыңай хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының, төөгүлүг чаа үе-чаданың негелдерилерге дүүштүр коммунистиг болгаш ажылчын партияларның идеологтуг база политиктиг бүгү ажыл-чорудулгазын бедидериниң хөрээнге чугула салыышкын болуп турар.

Амгы үе-чадага эртем талазы-биле тодаргайлаашкынны Медеглел берип турар. «Кол утка-шынары капитализмдеи социализмче шилчишкин кылдыр Октябрьның социалистиг Улуг революциязы-биле эгелээн бистиң үевис болза, удурланышкак ийи ниитилел системаларының үези, социалистиг революцияларның болгаш национал-хосталгалыг революцияларның үези, империализмниң буурап дүжериниң, колониалдыг системаны узуткаарының үези, улам-на чаа улус чоннарның социализмниң оруунче шилчириниң, бүгү делегей хемчээлинге социализмниң болгаш коммунизмниң тиилээринің үези болур» деп Медеглелде чугаалап турар.

Бистиң үевистиң кол онзагай демчүүл дээрге, делегейниң социалистиг системазы кижи ниитилелиниң хөгжүлдезиниң шиитпирлиг фактору болуп бар чыдары ол болур. Амгы үе-чадада кижи ниитилелиниң төөгүлүг хөгжүлдезиниң кол утказын, кол угланыышкынын болгаш кол онзагай үүлдерин делегейниң социалистиг системазы, империализмге удур, ниитилелди социалистиг ёзубиле чаарты тургузары дээш демисежип турар күштер тодарадып турар. Төөгүнүң бурунгаар угланыышкынныг хөгжүлдезин империализмниң кандыг-даа күжениишкиннери ара доктаадып шыдавас.

Чангыс эвенога империализмниң илчирбезин үзе шапкаш, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы чаа үе-чаданың эгелээнің айыткан. Ам, кажан социалистиг күрүнелериниң күүчүлүг делегей системазы тургустунган болгаш быжыгып турар үеде, боттарының хосталгазы дээш улустарының демиселинге социализм улам улуг салдарын чедирип турар. Делегейниң капиталистиг системазы буурап бадыышкынының, сандараашкынының ханы чорудулгазы-биле хаара туттунган. Капитализмниң нییти кризизиниң калбарыышкынында чаа үе-чада келген, ооң онзагай үүлү чүл дээрге, ооң делегей дайыны-биле холбаштыр эвес, харын ийи системаларның чарыжының болгаш демиселиниң байдалдарында, тайбыны болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны быжыглаары дээш, демократия, национал-хосталга болгаш социализм дээш калбак улус массаларның, тайбыңга ынакшылдыг күштериниң демисели көдүрүлген байдалда тывылганы болур.

Империализмниң кол депкижи, делегейде ең улуг мөлүүкү болгаш делегей реакциязының кол чөленгиижи, ең күүчүлүг капиталистиг күрүне—Американың Каттышкан Штаттары—нییти кризиске ең улуг хемчээлдиг алзыпкан болу берген деп, Медеглелде айыткан. Капитализмниң оске-даа чурттарының экономиказы база улам-на туруш чок чоруу-биле тодаргайлаттынып турар. Империалистиг дарлалга болгаш мөлүүшкүнге удур бүгү революсчу күштер каттыжып турар. Антиимпериалистиг аңгының, национал-хосталгалыг болгаш дайынга удур демиселдиң чалгылары улам-на бедик көдүрүлүп турарының тодаргай бүзүредилгези болза Медеглелде көргүстүнген чижектер болуп турар.

Делегейниң социалистиг системазын улам ыңай хөгжүдериниң ең чугула айтырыларының талазы-биле Чөвүлел хуралдың теоретиктиг болгаш политиктиг түүнелдери онза чугула ужур-дузалыг.

Бүгү делегей системазының хемчээлдеринге социализмниң шиитпирлиг тиилелгерин Чөвүлел хурал демдеглээн. Совет Эвилели бүгү кижи төрелгетенге коммунизмче орукту төөгүде бир-ле дугаарында айтып берип, бүгү делегейниң улустарының хосталгалыг демиселинге ең-не чырыткыланчак үлегер болгаш ең күүчүлүг чөленгиниг болуп турарын. Кыдатка улусчу революция империализмниң Азияда туруштарынга өлүмнүг согуушкунну таварыштырып, делегей күштериниң социализмге ажыктыг кыллыр өскерлиринге кайгамчык улуг хемчээлдиг идиг бергенин коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери онзалап демдеглээн. Европаның болгаш Американың Совет Эвилели-биле кады күүчүлүг социалистиг лагерьни тургускан бүгү улус-демократтыг республикалары социализм тургузуушкунунга кайгамчык улуг чедиишкиннери төөгүлүг кыска хуусаада чедип алган, ол чурттарда улусчу эрге-чагыргалар боттарының эглиш дивес быжыын бүзүреткен.

Капитализмниң дагын тургустуларының социал-экономиктиг аргаларын ам дээрге чүгле ССРЭ-де эвес, харын социалистиг лагерьниң бүгү чурттарында база узуткаан. Империалистерниң халдакчы кыжаныышкынарындан чурт бүрүзү бүгү лагерьнің каттышкан күштери-биле идегелдиг магадылаттынган. Социалистиг күрүнелериң чангыс аай лагерь кылдыр сырый каттыжыышкыны, ооң быжыгып турар чангыс эви болгаш өзүп турар күүзүү бүгү системаның хемчээлдеринге социализмниң долу тиилелгезин ниитизи-биле хандырып турар.

Социалистиг лагерь—делегейге социалистиг эп-сеткил каттыштырылгазының сырый белдирлери-биле, нییти эрге-ажыктарының, эчис сорулгаларның чангыс эви-биле каттышкан, социализмниң болгаш коммунизмниң оруу-биле бар чоруур хостуг, бот эргелиг улустарның социал, экономиктиг болгаш политиктиг дем кадылгазы-дыр. Социалистиг лагерьде ында кирип турар чурт бүрүзүнүң ёзулуден эргези болгаш бот тускайлаң чоруу хандыртынган. Социалистиг системада кирип турар улустарының болгаш күрүнелериң аразында чөрүлдээлер болгаш удурланышкактар тыптып келиринге боттуг чылдагааннар ол системаның алыс будүүнүден-не чок. Бүгү социалистиг системаның эрге-ажыктары нییти-биле болгаш национал эрге-ажыктары таарымчалыг дүгжүп турар. **Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар ажылчы чоннарны социалистиг интернационализмниң ёзузунга, национализмниң болгаш шовинизмниң бүгү-ле илерээшкиннерин эптеш чок көөрүнүң ёзузунга кижизидип турар. Социалистиг чурт бүрүзүнүң болгаш ниитизи-биле социалистиг лагерьниң күүзүнүң болгаш тиилеттирбезиниң кол үндезини—социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының, улустарының сырый каттыжыышкынында, чангыс эвинде, марксисчи-ленинчи өөредигге оларның шынчызында.**

Социализмни болгаш коммунизмни чедиишкинниг тургузары дээш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң мурнунга социалистиг чурттарның марксисчи-ленинчи партияларының болгаш улустарының харыысалгалыг болурун Чөвүлел хурал чөптүү-биле айыткан.

Бистиң үевистиң эп-не чугула айтырыы—дайынның болгаш тайбының айтырыынче Чөвүлел хурал улуг кичээнгейни салган. Делегейниң чаа дайынын болдурбазының аргаларынга хамаарыштыр коммунистиг болгаш ажылчын партияларның туруу Медеглелде тодаргай билдингир тайылбырлаттынган, дайын авантюразын өскүдер дээр империалистиг агрессорларның оралдажыышкыннарын сый шаап шыдаар аргалыг күштер тодаргайлаттынган.

Сөөлгү чылдарның боттуг фактыларынга үндезилээш, Чөвүлел хуралдың демдеглээни болза, делегейниң чаа дайынының айыылы ам-даа чайлаттынмаан, империализм амдызында хевээр артпышаан турда, агрессчи дайыннарга чылдак база арткан турар.

Агрессияның болгаш дайыннарның кол күүзү—америк империализм—Барыын Европаның империалистиг чурттарының киржилгези-биле агрессчи шериг блоктарын тургускан, оортан хамаарылгалыг бүгү-ле капиталистиг чурттарны бодунуң шериг базаларының четкизи-биле бүргеп алган, оозу-биле бүгү-ниити тайбыны болгаш айыыл чок чорукту кыжаныышкында тургускан. Барыын-герман империализмиң талазындан Европада тайбының хеөрээнге кыжаныышкын күштелип турар. АКШ-тың Чөөн үкте база идепкейлиг дагыч төрүттүүнүп турар.

Империализмниң агрессчи бүдүүү өскерилбээн дээн, Медеглелде чугаалап турар. Нییалза-даа ооң агрессчи планнарын үзүп шыдаар аргалыг боттуг күштер тургустунган. Дайын черле чайлаш чок дээр чүве турбайын турар. Дайын болур бе азы болбас бе дээрзин империалистер боттарының туразы-биле тодаргайлаар аргалыг турган үе эрте бергеи. Бистиң үевисте мырыңай өске байдал тургустунган. Дайынны болдурбазының, бүгү делегейге тайбыны быжыглаарының аргаларының дугаймда бүгү улустарны сорук киирип турар идеяны коммунистиг болгаш ажылчын партиялар чогум-на харын моон ужурунда көдүрүп үндүрген.

Нییаарга бир эвес угаан-сарыылын чидирген империалистер дайыны өскүдүп үндүрүптер болза, империализмни улустар ширбий шаап, хөөржүдүптер. Улустарга човуланы болгаш ядарал-түргедилди таварыштырып турар тургузугну олар шыдажып көрүп олурбас.

«Делегей дайынын өскүдер дээр империалистиг агрессорларның ораладажыышкыннарын сый шаап болур үе ам келген. Делегейниң социалистиг лагериниң, делегейниң ажылчын аңгызының, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң, дайынга удур демисежип турар бүгү чурттарның, база тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң каттышкан күженишкиннери-биле делегей дайынын болдурбайын барын болур» деп Медеглелде айыткан.

Тайбың дээш демисежип турар күштериң ам сорулгазы чүл дээрге, империалистерниң дайынны өскүдериңе ажып эрттинмес моондактарны тургузары болур. Делегейниң чаа дайынының ажылы ам-даа чайлаттынмаан, империализм амдызындан кижи төрелгетенни амгы үе-чадада безин адырып алырын боттарының төөгүлүг хүлээлгези кылдыр көрүп турар. Бо төөгүлүг улуг хүлээлгени боттандырарынга бүгү чурттарның коммунистиг партиялары бүгү күштерин болгаш энергиязын бээрлер.

Национал-хосталгалыг шимчээшкининиң айтырыгларын Медеглелде бүгү талалыг чырыткан. **Национал-хосталгалыг шимчээшкининиң базыышкыны-биле колониалдыг кулданыгның системазының буурап дүжүүшкүнү—бодунуң төөгүлүг ужурдузазының талазы-биле алырга, делегейниң социалистиг системазының тургустунганының соонда амгы делегейге ийиги болуушкун болур.** Азия, Африка болгаш Латин Америка улустарының хосталгаже болгаш хамаарышпас чоруже оттуушкунунуң чырыткыланчак байдалы Медеглелде бердинген, колониализм системазының черле чайлаш чок өлүп дужеринге быжыг бүзүрел илергейлеттинген, национал хамаарышпас чоруктуң оруунда туруп ап турар чурттарның хөгжүлдезинің перспективаларынга хамаарыштыр марксисчи-ленинчи чаа байдалдар кирип турар.

Национал-хосталгалыг шимчээшкининиң кайгамчык улуг чедиишкиннери социализмниң тиилелгелери-биле дыка улуг холбаалыг. Хосталган улустар социалистиг чурттарның деткимчезинге даянын алгаш, империалистерниң чимзениишкиннеринге быжыы-биле удурланыштыр турарының аргазын ап турар. Ооң-биле холбаштыр национал демократияның күрүнелерин тургузар аргалыының дугайында Медеглелде хөгжүттүнген тезис, а ол ышкаш национал-демократтыг фронтуга ажылчын аңы болгаш таваачыннар-биле чергелештир киржир аргалыг янзы-бүрү социал күштерни үнелеп көргени чугула ужур-дузалыг.

Империалистиг болгаш колониалдыг дарлалдан боттарының хосталгазы дээш демисежип турар улустарга бүгү хемчег-биле моральдыг болгаш материалдыг деткимче көргүзерин бүгү социалистиг чурттар, делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкини боттарының хүлээлгези кылдыр санап турар.

Капиталистиг сайзырангай чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң байлак дуржулгазынга үндезилээш, Чөвүлел хурал ол чурттарга коммунистиг болгаш ажылчын партияларының ең чугула айыылгаларын, туруузуд, оларны шиитпирлээриниң чаа аргаларын айыткан. Ам кол согуушкунну капиталистиг монополияларга удур улам-на шиитпирлиг угландырын турар. Ол монополияларны узуткаарынга ажылчын аңы, таразчыннар, интеллигенция, үүрмек болгаш ортумак буржуазия хан-дамырындан сонуургалдыг.

Ажылчын шимчээшкининиң ең чугула сорулгазы—ажылчын аңының чангыс эвин чедип алыры болгаш таваачыннар-биле ооң эвилелин быжыглаары болур. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш, ылангыя дайын айыылынга удур дем каттыштырган демиселге социал-демократтар-биле кады ажылдажырынга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның белен чоруун Медеглел база дагын бадыткап турар.

Марксисчи-ленинчи өөредигни удуртулга болдургаш, коммунистиг партиялар революцияны экспорттаарынга кезээде удур болуп келгенин Чөвүлел хурал база дагын чарлаан. Ынчангаш олар контрреволюцияны империалистиг ёзу-биле экспорттаарынга удур шиитпирлиг демисежип турар.

Социализмче тайбың болгаш тайбың эвес шилчиишкинниң аргазының дугайында 1957 чылдың Декларациязының байдалдарын бадыткааш, Чөвүлел хурал капитализмден социализмче янзы-бүрү чурттарның шилчишкининиң хеварлериниң дугайында айтырыгны көрген. Чурт бүрүзүнге социалистиг революцияның хөгжүлдезинің хеварлери болгаш оруктары янгы хүүгүрүүнден, ажылчын аңының болгаш ооң авангардызының организастыындан болгаш быжыышкынындан, тергиидекчи аңыларның удурланыышкынының чергезинден хамаарыжыр деп Медеглелде айтып турар. Боттарының чурттарының хөгжүлдезинің тодаргай байдалдарынга дүүштүр ол айтырыгларны улус массалар болгаш оларның коммунистиг авангарды боттары шиитпирлээр. Пролетариат диктатуразы кандыг хевирлерге тургустунарындан хамаарылга чокка, кезээде демократияның калбарыышкыны болур, ёзу барымдаалаан, буржуаз-демократиядан ёзулуг демократияже, ажылчы чоннарга демократияже шилчишкин болур дээн ол.

Идеологтуг фронтуга демиселдиң айтырыгларын коммунистиг болгаш ажылчын партияларның принципиалдыг көөр чоруун Медеглел чарлап турар. Буржуазияның хоранаттынган чепсээ—антикоммунизмге удур демиселди күштелдериниң сорулгазынче онза кичээнгей салдынган.

Ажылчын шимчээшкининде оппортунизмге удур шиитпирлиг демисешпейн турган, социализм хөрээн бурунгаарладып болбас, ынчаарга оппортунизмниң нептередикчилери болза социал-демократияның барын үзелдиг удуртукчулары болуп турар. Коммунистиг шимчээшкинде ревизионизмге, догматизмге болгаш аңгыланып башкаланыксаар чоруккa удур демисел чугула сорулга болуп артып үргүлчүлевишаан.

Боттарының хүрээлеринде ревизионизмге удур компартиялар сөөлгү чылдарда чедиишкиниг демисешкен, ооң түүнелинде ревизионистерге өлүмнүг согуушкунну таварыштырган. Амгы үениң оппортунизминиң югослав хевирин бир эп-сеткилге бууу шаап көрген. Буржуаз тургузуг турбушаан турда, ажылчын шимчээшкининде ревизионизмге чемиштиг чүүлдер база хевээр артып турар. Ынчангаш кол айыыл болур ревизионизмге удур демиселдиң эргежок чугулазын Чөвүлел хурал база дагын айыткан.

Ынчалзажок коммунистиг шимчээшкинде өске бир айыыл база бар, бир эвес аңаа удур демисешпес болза, ол дээрге чамдык партияларның хөгжүлдезинің кайы-бир үе-чадазында кол айыыл болу берип болур. Ол айыыл—догматизм биле аңгыланып башкаланыксаар чорук-тур. Ийи фронтуга демиселди үргүлчүлээр херек деп Медеглелде онзалап демдеглээн.

Бүгү коммунистиг болгаш ажылчын партияларның интернационалчы хүдээлгези—тиилелгелериниң шиитпирлиг чүүлү болур чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң тугун бедик тудары болур.

Бүгү делегейниң марксисчи-ленинчи партияларының аразында харылзаа байдалдарның характериниң дугайында чугула түүнелдерни Медеглелде кылган. Оларның харылзаалары долу дең эргеге, кайы-кайызын деткиринге болгаш интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазынга үндезиленип турар. Бүгү коммунистерге ниити үндезинге — марксизм-ленинизмниң принциптеринге—оларның сырый каттыжыышкыны болгаш чангыс эви ажылчын аңының империализмни ажар тиилелгезиниң кол негелдези ол. Ол чангыс эпти үргүлчү быжыглаар дугайында сагыш салыышкынны бүрүзүнүң интернационалчы өөдүр чаагай хүлээлгези.

Марксизм-ленинизмниң, пролетаржы, интернационализмниң принциптеринге үндезилээш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чангыс эвин шиитпирлиг камгалаары, ол чангыс эпти баксырадып болгу дег кандыг-бир хемчегларни болдурбазы национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш тайбың дээш, социалистиг революцияның, социализм, коммунизм тургузуушкунунуң сорулгаларын чедиишкиниг шиитпирлээр дээш демиселге тиилелгениң ыяавыла негелдези болур дээрзин Медеглелде онзалап демдеглээн. Ол принциптерни үрээри коммунизмниң күштерни кошкадырынга чедирип болур ийик.

Делегейниң бүгү коммунистериниң демиселиниң ниити эчис сорулгазы бүгү чурттарның коммунистиг партияларының тура-соруунуң болгаш хөделиишкиннериниң чангыс эвин негеп турар. Дуржулганы солчур, ботботтарының бодалдары болгаш туруштары-биле таныжар, ниити эчис сорулга дээш демиселге дем каттыштырган хемчегларни сүмележириниң болгаш дугуржурунуң аргазы-биле чангыс аай бодалдарны ажылдап кылыр дээш компартиялар чугула апарганын барымдаалап чөвүлел хуралдарны эрттирер. Ол чөвүлел хуралдарга ажылдап кылдынган үнелеп көрүүшкүннерни болгаш түүнелдерни акы-дуңма партия бүрүзү бир дөмей сагыыр.

СЭКП-ниң дуржулгазын Чөвүлел хурал бедии-биле үнелеп көрген: «СЭКП-ниң үлегери болгаш ооң акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазы тайбың болгаш социализм дээш демиселче бүгү коммунистиг партияларны сорук киирип, пролетаржы интернационализмниң революсчу принциптерин херек кырынга ажылгаарының үлегери болуп турар». Чөвүлел хуралдың киржикчилери 1957 чылдың Чөвүлел хуралдарының үлегер-чижээн ёзугаар, делегейниң коммунистиг шимчээшкининге болгаш марксизм-ленинизмге үндезилээш, ооң улам ыңайгы хөгжүлдезинге бистиң партиявыстың XX съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң ужур-дузазын айыткан. Делегейниң коммунистиг форумунуң ол бедик үнелеп көрүүшкүнү ниити демиселге чаа-чаа күженишкиннерже совет коммунистерни уламна сорук киирип турар. Совет Эвилениң Коммунистиг партиязы, бүгү совет кижилер социалистиг лагерь чурттарының коммунистиг партиялары-биле болгаш улустары-биле, бүгү делегейниң компартиялары-биле болгаш ажылчы чоннары-биле улам ыңай сырый каттыжар болгаш эп-не сыдыгыыр чугула шиитпирлээринге чаа перспективаларны ажыдып турар.

Чөвүлел хуралдың Медеглели — делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкининиң программа болур документизи-дир. Ол Медеглели улуг көдүрүүшкүн-биле хүлээп алыр, тайбыныың, демократияның болгаш социализмниң улуг херээ дээш демиселчилерге чаа-чаа күштерни болгаш энергияны ол бээр.

Москвага болган Чөвүлел хуралга бүгү чурттарның коммунистери боттарының хүрээлениниң сырый каттыжыышкынын, марксизм-ленинизмниң идеяларына кызыгаар чок шынчызын, боттарының чангыс эвин моон соңгаар-даа карак огу дег камгалаар. Маркстың—Энгельстың — Ленинниң улуг өөрединиң тиилелгези дээш, коммунизмниң тиилелгези дээш демиселди чорудар быжыг шиитпирлиин көргүскеннер.

(«Правданың» декабрь 7-де мурнуку үүлү).

Төөгүлүг документ

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң чөвүлел хуралының тодаргай болгаш чидиг сөстерлиг Медеглелин өгезинден төөгүзүүгче чедир ынчыг кичээнгейлиг номчаан мен.

Социализмниң бүгү дайынныларының, бүгү ревизионистерниң чимзениишкиннеринге удурланыштыр — чөвүлел хуралдың киржикчилери 1957 чылда хүлээп алдынган Декларацияга болгаш Тайбыныың манифезинге шынчызын чангыс эп-сеткил-биле бадыткааннар. Бо чорук делегейниң шынчы, эк-сеткилдиг бүгү кижилерин, ажылчын аңының херээ дээш демиселге боттарының амыдыралын турааскаатган бүгү кижилерни өөрткен.

Бо документиниң теоретиктиг улуг ужур-дузазы аажок улуг, ол бүгү пропагандистерниң, лекторларның стол кырының ному апаар.

Амгы үениң байдалының болгаш келир үениң перспективазының дугайында бо документиде бердинген анализ болза, амгы үениң байдалындан ханы болгаш шын түүнелди кылырынга чүгле бистиң партийжи активке, пропагандистерге, лекторларга дузалаар эвес, харын делегейниң ажылчын шимчээшкиннериниң киржикчилеринге, ылангыя коммунистиг болгаш ажылчын партияларга ол дузалаар.

Бистиң партийжи актививис бо төөгүлүг документини ханы өөренип, ону массага чедирери — хүндүлүг чаагай сорулга.

Бо төөгүлүг документини өөренир чорук ажылчы чоннуң ортузунга патриоттуг чаа көдүрүүшкүнү лайыктырып үндүрер.

А. ЛЕПЕШКИН.
СЭКП хоркомунуң лектору.

ТӨӨГҮЛҮГ МЕДЕГЛЕЛ

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң чөвүлел хуралының Медеглелин радио дамчыштыр дыңнадым. Магалыг чаагай болгаш төөгүлүг медеглел-дир! Чаа-Хөл суурнуң коммунистери бистер бүгү совет улус-биле бир дөмей ол төөгүлүг Медеглелди бүрүн деткип, аңаа байыр чедирип тур бис.

Бүгү кижи төрелгетенниң салымчолунга төөгүлүг ужур-дузалыг Медеглелди суурнуң чурттакчылары организастыг таныжып, өөренип өгелээн.

— Колониализмниң бүрүн буурап дүжүүшкүнү чайлаш чок. Национал-хосталгалыг шимчээшкининиң күүчүлүг таварыышкынындан колониалдыг кулданыышкынының системазының буступ дүжүүшкүнү—бодунуң төөгүлүг ужур-дузазының талазы-биле, социализмниң делегей системазының тургустунганының сөөлүнде, ийиги болуушкун болуп турар—деп, Медеглелде мерген айыткан. Бужар колониализмниң бүрүн буурап дүжериниң үеви чоокшулап келгенин «ончуг эки билир бис.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң чөвүлел хуралының Медеглелин чүректиң ханызындан бүрүн деткип турарымны база катап медеглеп тур мен.

Т. СЮРТЮК,
Чаа-Хөл суурнуң чурттакчызы.

ДЕТКИП ТУР МЕН

Бистиң социалистиг чуртувуска кижини күш-ажыл кластаар болгай. Мен коммунистиг партияның болгаш совет чазактың хүн бүрү сагыш салыышкыннарының ачызында бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, культурлуг, байлак чурттаар аас-кежиктиг болган мен.

Ам мээң назы харын улгаткан, ынчалза-даа бистиң бо магалыг үевисте чурттаары, ажылдаары улам-на солун, өөрүнчүг болуп турар. Мен ам-даа хөй-хөй чылдарда улам сорук киириишкиниг ажылдаар мен. Чээрби чылдар дургузунда тудуг ажылдарының барык шупту тускай мергежилдерин шингээдип алдым. Бодумнуң дуржулгаларымны аныяк тудугжуларга үргүлчү дамчыдып берип келдим, ону моон соңгаар-даа уламчылаар мен.

Мен амга чедир хөөчүн тудугжу Василий Карпович Цукановту башкым деп, хүндүлеп чоруур мен. Ол амгы хоочун тыва дашчыларның шынап-ла башкызы. Аныяк дашчыларны В. Цуканов ышкаш өөредири мээң сорулгам болгаш хүлээлгем.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң чөвүлел хуралының Медеглелин солуңдан номчуп танышкаш, ону чүреэмниң ханызындан изиибиле деткип тур мен.

Бистиң комплексилиг бригадавыс ноябрьда тудуг планнарын 102 хуу күүсеткен, моон соңгаар улам күженишкиниг ажылдаарывысты бригаданың мурнунан хүлээнип тур мен.

О. КАЛЗАН.
ажылчы, хоорай Совединиң депутады.

СЭКП ТК-ныҥ Пленумунга уткуштур

Районнуҥ партия организациязынын удуртулгазы-биле ВЛКСМ-нин Чөөн-Хемчик райкому, комсомол эге организациялары комсомолчуларны болгаш аныяктарны чеди чылдын ийиги чылынын онаалгаларын хуусаа бетинде күүсеҥирине мобилизастаар талазы-биле организаетыр өлүүн хемчеглерни чоруткан. Колхозтарда болгаш көдээ ажыл-агыйнын дуржулга станциязында 700 ажыг комсомолчулар, көдээ ажыл-агыйда 46 тускай эртехниглер бар. Районнуҥ экономиказынын кол адыры—мал ажылы, ону улам ынай хөгжүдер, малдың продуктулуг торуун бөдүдер талазы-биле комсомолчулар болгаш аныяктар бедиткен хүлээлгелерни алгаш оларны бөттандырар, СЭКП ТК-ныҥ декабрь Пленумунга төлептиг ужуражыр дээш шудургу ажылдап турарлар.

Комсомол организацияларынын шугуму-биле сүт чыылдазын 800 тоннага, эт бүдүрерин 880 тоннага, дүктү 65 тоннага чедирер деп бедиткен хүлээлгелөр алдынган турган. Чылдын үшкү кварталында районнуҥ комсомол организациязы сүт, эт, дүк бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле онаалгазын күүсеткен. Ийиги болгаш үшкү кварталда сүт бүдүреринин, күрүнеге садарының талазы-биле социализстиг хүлээлгезин өрестиг күүсеткеш, районнуҥ комсомол организациязы ВЛКСМ обкомунуҥ шилчилер Кызыл тугун чаалап алган, ону быжыы-биле тутып турар. Аныяктарның күжү-биле 966 тонна сүтү сагган, 812 тонна эштти, 77 тонна дүктү бүдүрген. Ол дээрге, СЭКП ТК-ныҥ декабрь Пленумунга бистиҥ күш-ажылчы белүүвис болган.

Районнуҥ колхозтарында болгаш көдээ ажыл-агыйнын дуржулга станциязында комсомолчуларның, аныяктарның 7 сүт-бараан фермалары ажылдап турар. Оон иштинде беш фермаларны бо чылдың эгелиҥде организастаан. Олардан Сталин аттыг колхозта (комсомол бөлүүнүн организаторузы эш Зоя Карасал), «Большевик» көдээ ажыл-агый артелинде (эш Анна Ондар), көдээ ажыл-агыйнын дуржулга станциязының Хөндергей участогунда (эш Сат Седий-оол) сүт-бараан фермалары чарышка шылгарап, бүдүрүлге онаалгаларын болгаш декабрь Пленумунга алдар болдурган хүлээлгелерин эрестиг күүсеткеннер.

СЭКП ТК-ныҥ декабрь Пленумунга төлептиг ужуражыр дээш саанчылар ортузунга калбартхан социализстиг чарышка комсомолчу болгаш аныяк хөй-хөй саанчылар шылгарап, эрбын сүт саалдазын чедип ап турарлар. 20 ажыг саанчылар бөттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден 1300—2000 ажыг кг сүттү он бир айлар дургузунда саап алганнар. Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелинин Дөргүн сүт-бараан фермазының саанчызы Зоя Карасал бодунга быжыглаан инектериндеи 21 тонна, бир инекке онаштыр 1800 кг ажыг сүттү, көдээ ажыл-агыйнын дуржулга станциязының Хөндергей участогунуҥ Кара-Суг-Аксының сүт-бараан фермазында саанчы Раиса Монгуш бир инектен-не 2228 кг, Ленин аттыг колхозтуҥ Кызыл-Чыраа фермазында Монгуш Хүреш—1818 кг., «Большевик» колхозтуҥ Даштыг-Тей фермазында Монгуш Намай — 1400 ажыг кг сүттү саап алганнар. Ол ышкаш мурнакчы хойжу комсомолчулар хөй.

Комсомол эге организациялары мал ажылынга ажылдаар күзелин илергейлээн комсомолчуларны фермаларже, шөвр мал колаанарынче комсомолчу путёвка-биле чорудуп турар. «Искра» колхозтуҥ Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынга электрилиг саалдага өөренири-биле 6 комсомолчуларны чоруткан. «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмче орук», Ленин аттыг колхозтардан өлүүн хөй комсомолчулар, аныяктар мал ажылында барганнар.

Малдың кышкы ажаалдазынга дузалажыр комсомолчулар болгаш аныяктар бригадалары, звенолары амгы үеде ажылдап, немелде кажаалар тудар, кажааларның өөрженин коптарар, чылыглар, мал чемнери чедирер болгаш өске-даа ажылдарны чорудуп турарлар.

Комсомол организациялары ныҥ ажыл-чоруулгазын тодаргай башкарар, оларга практиктиг дузаны чедирер талазы-биле Сталин аттыг, «Большевик» колхозтарда партия эге организациялары (секретарылары эштер Попуу, Сенгилдээр) боттуг хемчеглерни ап келген. Оон түннелинде ыяа комсомол организациялары мал ажылын хөгжүдеринге колхозтарга дузалыг биче эвес ажылдарны кылган.

Кылдынган чүүлдер-биле чергелештир, районнуҥ комсомол организациязының ажылында улуг четпестер ам-даа бар. Алдынган хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүсеҥирине комсомол организацияларын ВЛКСМ райкомунуҥ бюрозу кошкак угландырып келгенин миннип демдеглөр херек. Мал чемин белеткөр планын районнуҥ күүсетпээнин комсомолдуҥ район организациязының четпес ажылдаанын херечилеп турар. Ленин аттыг колхозта комсомол организациязының секретары эш Чылас-оол комсомолчуларны, аныяктарны мал чеми белеткөринче багай эвилелдээн, ынчангаш колхоз сиген планын дөҥгүп-ле чүгле 10 хуу күүсеткен. «Хорум-Даг» колхозта, көдээ ажыл-агыйнын дуржулга станциязының Хөндергей участогунда комсомол эге организациялары мал чеми белеткөринге база багай кирилмеккеннер. Дуржулга станциязының Тевеҥ-Хая участогунда комсомол организациязының секретары турган эш Монастырскийнин харыысалга чок ажылдаанындан ону катап сонгуулаары демдеглөөр херек. Станция эт, сүт, дүк бүдүрер болгаш күрүнеге садар планнарын күүседип шыдавазынга чедип турар.

Колхозтарның болгаш дуржулга станциязының сүт-бараан фермаларында кызыл булуннар бар болзаа, оларны культура-массалыг ажылдың өзулуг одаглары болдурарынче ажыл кошкак чоруттунган.

Д. МАРТ-ООЛ,
ВЛКСМ-нин Чөөн-Хемчик райкомунуҥ секретары.

Дыка хөй колхозтар бүгү тала-биле пэгжүделіг ажыл-агыйлар апарган. Оон чижээнге Владимир областың «Большевик» колхозун көргүзүп болур.

— Бир өвес бистиҥ колхозчуларывыстың бажыңнарынга кире бөөр болзундаза, ында радио ырлаан, телевизорда солун концертти көрген турар болгаш бүс-биле чылыткан болур. Кайгамчыктыг хаасчараш культурлуг чуртталганы оон өскөр силер—деп, ук колхозтуҥ мурнакчы малчыны В. П. Грудякова чугаалап турар. Шынап-ла ол колхозтуҥ сууру хоорайдан бүгү талабиле ылгалбас деп чугаалап болур. «Большевик» көдээ ажыл-агый артелинин кежигүннери культураже дыка чүүкүлдүг. Чоокта чаа аҥаа культура университединин турган. Оон чөвүлелинде көдээ интеллигентилер, малчыннар база кирген. Ол — колхозта культура ажылдарының өзулуг улуг школазы апарган. Ол болза СЭКП ТК-ныҥ Пленумунга «Большевиктеринин» белээ.

Чурукта: «Большевик» колхозтуҥ культура университединин чөвүлелинин кежигүннери (солагай таладан) — башкы Г. А. Николаев, малчын В. П. Гудякова, библиотекарь Л. И. Скоробогатых олар.

Фото Л. Портернин. СЭТА-ныҥ фотохрониказы.

Кыштагларда

Малды чылыг болгаш тодуг кыштаглаашкын-биле хандырар ажылды СЭКП ТК-ныҥ Пленумунга уткуштур улам күштелдирер сорулга-биле Чаа-Хөл районнуҥ Ленин аттыг колхозунуҥ баштаар чери тудуг болгаш хову ажылының бригадаларының чамдык күштерин кажаалар тудар, септээр, сиген сөөртүр ажылдарже угландырган.

Тудуг бригадазының эш Опайга удуртқан 6 кижи составтыг звенозу кыштагларга 3 чаа кажааны тутқан, 6 эрги кажааларны септээн болгаш 1 инек кажаазын чаа черже көжүрүп тутқан. Звено оон аҥтыда 3 чуртталга бажыңын немей тутқан болгаш 13 бажыннарны крышалаап, шалаларын селип септээн.

Колхозтуҥ хову ажылының бирги. ийиги бригадаларының тускайлап үскен звенолары кыштагларже мал чемнерин шанактыг аттар-биле сөөртүп турарлар. Сиген сөөртүлгезинге ам «Беларусь» тракторну база немеп киирер деп турар.

С. СОТНАМ.

Өрүкчүлерде

Областың культура эргелелинин типографиязының хол-биле өрүлге цегинин ажылчыннары СЭКП ТК-ныҥ декабрь Пленумунга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бедиткен чаа хүлээлгелерни алгаш, эрестиг ажылдааннар. Өрүкчүлер Н. Михеева, М. Черепанов, В. Полуэктов, М. Скобелин олар ноябрь айның бүдүрүлге планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткеш цехтың, бригадаларның аразында социализстиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Ол ышкаш үүрмек чагыглар күүседикчизи өрүкчү И. Фридриков ноябрьнын планын 106 хуу күүсеткен.

С. ОЮН.

Эрзин районунуҥ «Мөрен» колхозунуҥ колхозчу араттарының өг-бүлелеринге бо чылдың ноябрьның чаазынга чедир 42 чаштар төрүттүнген.

Аас-кежиктиг адаларның болгаш иелерини өөрүшкүүр улуг, чүл дээрге Советтер чуртунуҥ бичии хамаатылары—ол чаштар доозазы кан-кадык, хөглуг-омак, тодуг-догаа кижизип өзүп турарлар. Оларның эргезинге колхоз баштаар чери, партия организациязы делгем яслини, уруглар садын бүрүн дериглелдери-биле тудуп берген.

Чурукта: хар чеҥелек ийистер Клара биле Клава угбашкылар авазы А. Серен-Долума-биле кады.

Сөзү болгаш фотозу
А. БЕГЗИНИН

БИСТИҥ ЧУГУЛА СОРУЛГАВЫС

«Тывакобальтыда» профэвилел организациязы участоктар болгаш цехтер комитеттериниҥ тургустунгулаан, оларны рудком каттыштырып турар.

Коллективти кижизидеринге цех комитеди улуг рольдуг. № 1 участоктуҥ, даг цегинин, ыяш заводунуҥ цех комитеттери дүштеки чапсар аразында ажылчыннарга солун номчулгазын, беседаларны организастап, оларның сонуургаан айтырыгларын база чугаалажып турар.

Ажылчыннарны коммунистиг ёзуга кижизидер херекке цехтиҥ хана солуну улуг ажыктыг. Аҥаа хайныышкынныг күш-ажылдың чедиишкиннери, мурнакчы дуржулгалар үргүлчү чыыттынып, а арагачыларны, хулиганнарны, хөй-ниитинин чурумун үрөөрлерни сойгалап, буруу шапкан чүүлдер база хаая өвес үнгүлеп турар. Хана солуннарының ажылының дуржулгазын солчур сорулга-биле цехте солуннарның көрүлдезин организастаан. Бүгү солуннарны хөйге көргүскен чорук кожаларының чедиишкиннери-биле таныжарын редколлегияларга дузалаан.

Лекциялар номчулгазын клубтарга болгаш участоктар аайы-биле чорудуп турар бис. Оларга ниити политиктиг, литературлуг база уруглар кижизидер айтырыгларын талазы-биле темаларлыг лекцияларны лекторлар номчуп турарлар. Ынчалза-даа кижилерни коммунистиг ёзуга кижизидер, уран чүүлге, хөгжүмге оларның сонуургалын хайныыкшынныг дугайында бистиҥ культура-чырыдыышкын организациялары-выс, рудком болгаш партбюро ам-даа чогуур кичээнгейни салбайн келген.

Комбинатта бот-тывынгыр уран чүүл бөлүгүмүнүҥ киржикчилериниҥ санын көвүдеринчеместкомнар сула сагыш салып турар.

Ажылчыннарның чедиишкинин ажылдаарын хандырып, оларның мергежилин болгаш ниити билиин бедидеринге техниктиг өөредилге, ажылчын аныяктарның кежээки школазы улуу-биле дузалаар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары—токарь С. Тогачаков, өрүмнекчи М. Долгих, коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери О. Дугаржык, О. Тадар-оол, Ф. Шарамыгина ышкаш күш-ажыл-биле өөредилгени үре-түннелдиг дүүштүрүп турар эштер бисте хөй.

Ажылчын аныяктарның школазында 70 кижи хаара туттунган. Ол өөреникчилериҥ ажылдаарынга болгаш өөренириҥе таарымчалыг байдалдарны тургузарынче цехтериҥ профэвилел месткомнары хүн бүрү сагыш салыр ужурлуг.

Бисте В. Кунганың, В. Медведевтиҥ коммунистиг күш-ажыл бригадалары коммунистиг күш-ажыл коллективи деп ат дээш демисежип турар. П. Мартынөвтүҥ бригадазы күш-ажыл-биле өөредилгени шын дүүштүрериниҥ эгелекчилери болган.

Кышкы үеде аныяктарның ынакшылдыг дыштанылгазы спорт болур. Амгы спорт сезонун бистер өлүүн организастыг эгелээн бис. Хөй-ниитичи инструктор А. Глухов удуртқан хаакчыларның мергежил-походтары шагда-ла эгелээн. Коньки болгаш коккей ойнаар секцияларның ажылы хайныышкынныг чоруп турар. Штангистерниҥ классиктиг хүрештин, боодалганың секцияларының разрядтыг инструкторларын четчеленип тургускулаан болгаш рудкомнуҥ хуралынга оларны бадылаан. ВЛКСМ комитеди болгаш месткомнар спорт секцияларының ажылынга үргүлчү дузалап, боттарының келир үеги чемпионнарын илередиринге кичээнгейин салып турарлар.

Аныяктарның кежээлерин организастаарын сөөлгү үеде практиклап турар бис. «Ленинчи субботниктер-деп коммунистиг күш-ажыл бригадаларынга чедир»—деп темалыг кежээни чоокта чаа эрттирдивис. «Коммунистиг ёзу-биле ажылдаар, чурттап өөренир» деп, улуг эгелиг делгиир самбызазы база организастаттынган.

Г. ЖУКОВСКАЯ,
Рудком даргазы.

Тожунуҥ аҥчыларының баштайгы олчазы

Терең болгаш доҥ хар кыры-биле

Бо күзүн бистиҥ районнуҥ деписээринге улуг хар чаттан. Удатпайн суг чаашкын чаттаныбиле хар улам-на өдүп эгелээн. Ноябрьның 5-тен эгелеп күштүт хат ыдывышаан, оон соон дарый соок дүшкениниҥ хар дожаналып, аннаарынга улуг шаптыкты таварыштырган. Чүге дээрге улуг харга иви дүрген чоруп шыдавас, аҥчы ыт доҥ харны ол баскаш, харга дүшкеш маннай албас, а киш дээрге доҥ харның кырыбиле карацкадып-та казар.

Агаар-бойдустуҥ мындыг берге байдалы турзажок, баштайгы келгилээн аҥчыларның олча-тывыжын ап көөрге, чамдыктары багай эвес болгулаан. Хоочун аҥчы В. Чигжит 21 киш, аныяк аҥчы Агына Кол 20 киш, 30 диин, он дөрт харлыг Арбын-оол 10 киш, область Советиниҥ депутады, Ленин орденниг хераажен Серен 150 диин, 78 харлыг кырган аҥчы Сандак 5 киш олчалыг келгеннер. Колхозчу диинчилериҥ ниити олчазы эвээш-даа болза, аныяк диинчилер Күнзен, Бадыол олар өскелерден дээре болганнар.

Чамдыктары бергелерни ажыл тиилеп, алган планын күүседир дээш кызымаккай аҥнап чоруп турда, чөгенчиг биче олчалыг кээп турарларны демдеглөөри чугула. Мындыг аҥчыларга Б. Самбуу, Б. Тенек-Быра, К. Мырзынай, Ч. Серен, К. Севээнек болгаш өскелер-даа хамааржыр.

«Киш, диин ховар, хар улуг-дур»—деп, олар ындыг чылдагаанны чугаалап турарлар. Ол шын өвес. Хамык ужур кадырберт тайга-сынга бичии-даа дорулбайы, эрес-омак аҥнап, киш, диин хөй турар черлерни дилеп тывары болур.

Ам бистиҥ аҥчыларывыс тайгасыннарже база катап үнүпкеннер.

М. ЧИГЖИТ,
«Совет Тыва» колхоз.

Алган планны күүседир

Тайгада хар терең, ынчангаш ыттарывыс киш сүрбес-тир деп алгаш алган планнарын күүсетпейн чортуп келгилөөр аҥчылар бисте бар. Ф. Дандар, А. Дажырган, Д. Арбыкай оларның олчазы эң-не эвээш болган. Кайда хөй өлүк, диин барын олар шилип албайн, ынай-бөөр хөй хонуктар эрттирип, аяс, чылыг хүннерни ажыглап билбөөннер.

Чогум-на оларның ындыг метезин бистиҥ мурнакчы аҥчыларывыс тутканнар. Тайгасыннардан мурнайгы келгилээн улустуҥ хөй кезии киш планын күүседип алганнар. Районнуҥ хоочун кырган аҥчызы Ак Мырлаа 25 кишти, Ш. Шанмыржы 30 кишти, Ак Мурза 20 кишти өлүрген. Ол ышкаш колхозтуҥ өң аныяк школачы аҥчылары Ак Мадра 20 киш, 40 диин, 1 дырбактыгны, Кол Солун-оол 10 киш, 63 диинни өлүргүлээш, бистиҥ колхозувуска макталды чедип алганнар.

Эвээш олчалыг келгеннер олардан үлегер алыр, алган планын күүседир ужурлуг.

А. ДОЛААНЧЫК,
«Май 1» колхоз.

ПРОПАГАНДИСТЕРГЕ ДУЗА

Кылганын барымдаалаар хуваалда— социализмниҥ принциви

I

Бүдүрүлгениҥ туруп турар аргазы бүрүзүнге хуваалданың тускай формазы дүгжүп турар деп, марксизм-ленинизм өөредип турар. Ол форма болза бүдүрүлгениҥ үеписек-херексели кымнын холунда турарындан—тус-тус кижилерниҥ, бөлүктерниҥ, аҥгыларның холунда турар бе азы бүгү ниитилелдиҥ холунда турар бе, оон хамааржыр. Моон алгаш көөрге, хурааалда болза бүдүрүлге харылзааларының база бир талазы болур тур.

Капиталистиг бүдүрүлге мөҥге, бойдустуҥ бүгү-ниити хоойлузу болур чүве деп балыткавышаан, буржуаз идеологтары хуваалданы тускайлаҥ болгаш бүдүрүлгениҥ салдарындан хамаарышпас кылдыр көрүп турарлар.

Маркс биле Энгельс капитализм үеэзинде бүдүрүлге биле хуваалданың өптеш чок чөрүлдэлиин ажыткаш, социализм үеэзинде бүдүрүлге биле хуваалданың чаңгыс аайын теория талазы-биле үндезилээн. В. И. Ленин социализм үеэзинде ниитилел бүдүрүлгезиниҥ болгаш хуваалдазының дугайында марксисчи өөредигни чаа байдалдарга улам ынай хөгжүткен болгаш тодаткан. Ол, кылганын барымдаалап хуваар социализстиг хуваалданың объективтиг чугулазын көргүскен болгаш ниитиниҥ бүдүрүлгезин хөгжүдеринге материалдыг сонуургалдың ужурдузаалын ажыткан. Ажылдың продуктузу чүгле ажылдап турарларга, ниитилел бүдүрүлгеэнге киржип турарларга четкен турар ужурлуг деп Ленин бижээн. «Ажыл кылбас кижи чем чивес» деп ленинчи мерген тодарадылга социализстиг хуваалданың хоойлузу болу берген.

Ажылдаанының хирези-биле хуваарының социализстиг принцивинге марксизм-ленинизмниҥ удурланыкчылары чаңгыс удаа эвес халдааннар. Ол принципке халдаашкыннарны бистиҥ партиявыс шиитпирлиг-биле ойтур шаап келген болгаш ону амыдыралга чайгылыш чок боттандырып келген. Кылганын барымдаалап хуваарының принциви СЭКП-ниҥ XXI съездизинге улам ынай хөгжүттүнген болгаш тодараттынган.

Съездиниҥ резолюциязында айытканы болза: «Коммунистиг тургузуушкунуҥ амгы үеде байдалдарында материалдыг чүүлдерни хуваарының үндезинге: кижи бүрүзүнден — шыдаар хирези-биле, кижи бүрүзүнге кылганы-биле деп принцип удуртулга болуп артар. Чүге дээрге: кылганының хирези-биле хуваар хуваалда болза, бүдүрүлгениҥ түннелдеринге кижилерниҥ материалдыг сонуургалын хандырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүҥ өөрининге, ажылдакчыларның мергежилиниҥ бедиринге, бүдүрүлгениҥ техниказын сайзырангайжыдарынга идиг болуп турар; ол ышкаш ол кижизидикчи улуг рольду ойнап, кижилерни социализстиг чурумга чаңчыктырып, күш-ажылды бүгү ниитиниҥ болгаш албан болдуруп турар».

Социализстиг бүдүрүлге аргазының сайзырантайжазының болгаш бүдүрүп турар продуктуларның көвүдээнинин хире-чергези-биле хуваалданың хевири чогуур өскерлиишкиннерге база таваржыр. Түннелинде барып, ол өскерлиишкиннер коммунизмнин: кижи бүрүзүнден шыдаар хирези-биле, кижи бүрүзүнге хереглээни-биле деп принциптиҥ тиилээринге чедире бөөр.

Хереглээни-биле хуваар Коммунистиг хуваалданы чүгле хоойлу үндүрүүшкүү-биле дүрүмчүдүп болбас. Ол чоорту, бүдүрүкчү күштериҥ хөгжүдези-биле дүүштүр, кажан хереглелдиҥ эргежок чугула бүгү чүүлдериниҥ албекшили чедип алдынганда болгаш кажан бүгү кижилер материалдыг чүүлдерни ап турарының хемчээнден хамаарылга чоокка, эки тура-биле, бодунуҥ ажылдап шыдаар хирези-биле ажылдап турар апарганда боттанып.

Коммунистиг хуваалданың дээди чадазынче көдүрлүр төлээде, оон дургузунда күш-ажыл чүгле амыдыралды деткириниҥ чепсэ турганындан кижилериҥ бирги чергениҥ амыдыралчы негелдези кылдыр, а ниитиниҥ өнчүзү — ниитилелдиҥ догуннап турарының сыныш дивес болгаш дээп болбас үндезини кылдыр хуулган турар ужурлуг экономиктиг хөгжүдениҥ алзаа каш ындыг чадаларын эртер херек. Амдыызында күш-ажыл ниитилелдиҥ хөй-хөй кежигүннериниҥ амыдыралчы негелдези болбаанда, мангыстар болгаш есхениҥ күш-ажылынын күсели-биле амыдыраарын күзээрлер амдыызында читпээнде, күрүнениҥ кол чугула сорулгаларының бирээзи болза, кылганының хирези-биле хуваарының принцивин өң шыңгыызы-биле сагырын, бодунуҥ кежигүн бүрүзүнүҥ күш-ажылының болгаш хереглелиниҥ хемчээлин ниитилелдиҥ талазындан хүн бүрү контрольдаарын боттандырарын хандырары болур.

Экономиктиг албадалдың болгаш идеологтуг салдарның бүгү хемчеглери болза, бистиҥ ниитилелдиҥ кежигүнү бүрүзүн күш-ажылды болгаш ниитиниҥ өнчү-хереңгизин социализстиг ёзу-биле көөрүнге кижизиде-ринче угланган турар ужурлуг. Социализм үеэзинде күш-ажылдан дашкаар орулга турбас болгаш ниитилелдиҥ күш-ажыл ылып шыдаар кежигүнү бүрүзүнге орулганың үнер дөзү чүгле күш-ажылчы ажыл-чорудулга болур.

Капитализм үеэзинде хуваалда херек кырында кылганын барымдаалап эвес, а хамыктың мурнунда капиталды барымдаалап боттанып турар: хөй орулганы хөй ажыл кылган кижи эвес, а хөй капиталдыг кижи ап турар. Ында бүдүрүлгениҥ киржикчизи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиринге сонуургал чок, чүге дээрге немелде өртекти капиталист ап турар. Социализм үеэзинде бүдүрүлгениҥ киржикчизи бүрүзү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүҥ бедиринге сонуургалдыг, чүге дээрге хөйну бүдүргениниҥ түннелинде ол хөй төлевирни алыр болгаш деп эргелиг эдилекчилериҥ бирээзи оон боду болуп турары ниитиниҥ байлаан оон-биле кады улгаттырып турар. Хуунуҥ болгаш ниитиниҥ сонуургалын шын дүүштүрери—кылганын барымдаалап хуваарының социализстиг принциви-ниҥ канчаар-даа аажок улуг тургузукчу күжү ол.

II

Бистиҥ чуртувуска социализстиг тургузуушкуннуҥ баштайгы дуржулгаларын түннеп көргеш, В. И. Ленин, кылганы-биле хуваарының өң шиитпирлиг кезии болур күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиринге материалдыг сонуургалды бүгү тала-биле бедиринин эргежок чугулазының дугайында шылгарангай түннелге келген. Социализм болгаш коммунизмни «энтузиазмнин боду-биле эвес, а энтузиазмнин дузазы-биле... хуу эрге-ажык-биле, хуу сонуургалбиле, бот орулга-чарылга-биле тургузар херек..., оон башка силер коммунизмге четпес силер, оон башка силер он-он миллион кижилерни коммунизмче эдертип шыдавас силер. Биске амыдырал ынчаар чугаалаан» деп ол өөреткен (Чог. т. 33, арын 36).

Социализм үеэзинде бодунуҥ улуг амыдыралчы күштүүн көргүзүп шыдаан материалдыг сонуургалдын ленинчи принциви чөөн элементилерниҥ каржы халдаашкыннарынга таваржып тургулаан. Боттарын марксисчилер бис деп адаттынып турган чамдык кижилер бизин социализм үеэзинде материалдыг сонуургалдың ужурдузазынга ажыыбиле удурланып, оон кылганы-биле хуваарының принцивин шуут-ла хүлээп көрбейн турганнар. Олар хереглээни-биле хуваарынче доп дораан киреринче шыйгырып, а херек кырында чурту аш болгаш хоозуралче чыгап турганнар.

Чурттуҥ экономика талазы-биле берге байдалдыг турганындан Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында бистиҥ партиявыс кылганыбиле хуваарының принцивинден түр када чайлаар ужурга таварышкан. Ол дээрге түр хемчег турган болгаш партия ону мөҥгежидер деп бодавайн-даа турган. Эш Н. С. Хрущев СЭКП-ниҥ XXI съездизинге бодунуҥ илеткелинге «шериг коммунизми» деп адаар үеде Совет хүрүне «өрген» барымдаалап деннеп хуваарын боттандырарынче албадаттырган турган деп айыткан.

Хуваалданың ындыг чуруму аҥшчем болгаш үлетпүр бараанларының аажок чедишпес турганы-биле тайылбыраттынар болгаш массалыг аштың чайладып база кызыл шеригжилерни болгаш хоорайның чурттакчы чонун аҥш-чем продуктулары-биле бичелеп-даа болза доктаамал хандырар сорулгалыг турган. Бистиҥ чуртувус улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниҥ үезинче шилчип киргеш-ле, ол тур хемчеглерден дораан ойталаан. Тайбың тургузуушкунче шилчээни-биле холбаштыр Совет күрүне кылганыбиле хуваарының принцивинге үндезилеттинген акша-биле төлөөр ажыл төлевирин хажык чокка чорудуп эгелээн.

Совет эрге-чагырганың баштайгы үеэзинде тывылган көдээ ажыл-агый коммуналарынга база-ла деннештирер хуваалданы боттандырып турган. Ындыг хуваалданың четпестери илереэринге хөй үе-даа негеттинмээн. Коммунаның кежигүннери чер болгаш мал ажылын сайзырадыр талазы-биле ажыл-ишке сонуургал чок турганнар болгаш дыка хөй таварылгаларда бар турган хөреңгини төкдүр чип каары-биле кызыгаарлаттынып турганнар. Мындыг фактыларны көргеш, коммуналарның эң-не чүткүлдүг организакчылары бизин көдээ ажыл-агый бүдүрүлгениҥ организастаарынга материалдыг сонуургалдың эргежок чугулазын дораан биле бергеннер.

Оон бөөр элээн каш он чылдар эрткен. Социализм үеэзинде шын хуваалданың өң байлак дуржулгазын бистиҥ чуртувус чыып алган. Мурнакчы теориядан мурнакчы практикаже шилчиттинген кылганын барымдаалап хуваарының принциви сокчаал чокка хөгжүп, сайзырангайжыттынып келген. Ол принципти хөй талалыг ажыглаары амгы үеде социализстиг лагерьниҥ бүгү чурттарында боттанып турар. Ол принцип кайда-ла амыдырала хажык чок боттанып турар болдур, ында социализстиг тургузуушкун чедиишкиниҥ хөгжүп турар.

Ынчалзажок ол улуг принциптиҥ ужур-дузазын чедир үнелевейн турар кижилериҥ ам-даа бар болуп турары хараааданчыг. Ындыг кижилер коммунизмде уругларның «чөөнөөр» аарыындан качыгдавышаан, хөгжүлдениҥ социализстиг чадазын ажа халааш, коммунизмче киреринин орадаҥып турарлар. Ындыг чорук бүдүрүлгениҥ чедир хөгжүвээн, коммунизмниҥ материал-техниктиг баазазы чок турда-ла материалдыг чүүлдерни хереглээни-биле хуваарынга чедире бөөр. А хереглелдиҥ чүүлдери чедишпес санныг турда хереглеп бүрүн хандыртынмас болганда, деннештир хуваарының өруунга кирер апаар-дыр.

Денней хуваалдаже чүткүл социализм үеэзинде тыптып келбээн. Денней хуваалда болза, бүгү бүдүрүкчү күштериниҥ өң чуду деннелдиниҥ уржуундан, эге амыдыралдың община тургузуунуҥ үеэзинде ниити күш-ажылдың продуктуларын үлээр кара чаңгыс болдунуп болур хуваалда болуп тывылган. Ынчан бир өвес общинаның чамдык кежигүннери ортумак улугден хөйну аптар болза, өскелери өлүмге чайлаш чок таваржыр турган.

Кижи төрелгетениҥ ниитилелиниҥ хөгжүлдези материалдыг чүүлдер бүдүрүлгезинин дыка улгадырынга чедирип келген. Ынчалза-даа буржуаз ниитилелдиҥ үеэзинде өөзин дарлаткан массалар деп өргениҥ болгаш чөптүг чоруктун дугайында бүдүүлүк бодалдарның илереэшкини болур денней хуваарының негелделерин хөй удаа салып келген. Денней хуваарынче чүткүлдүҥ үндезининде биче буржуаэтыг, хуу тараачын бодалдың хевири, бүгү чүвени деп

Ийиги төрүттүнгени

Ю. Кларовтуң «Ийиги судтадыышкыны»—деп очеригинде кижиниң салым-чолунуң дугайында сагыш човаашкынны тодаргай көргүскен. Мында мурнунда оор чораан Сысоевтиң амыдыралы: ...Өөрүшкү чок бичии чораан чылдары, адазыныңкыгчылаашхыны, кыжаныы, арагалаашкын болгаш үен-даян шош, бичии Володяның бажыңындан мөңгези-биле дезипкени, чер кезип чораан оор «Саша-Сила» биле ужуражы бергени, бирги оорлаашкын болгаш баштай судтатканы.

Владимир Сысоев адип-чазаар күш-ажыл колониязынга ажылдап тургаш чазаныкчы мергежилди алгаш, чаа, шынчы амыдыралды өгелээр деп шиитпирлеп алган ээп келир. Бир бүдүрүлге черинге баргаш, ону ажылга хүлээп алырын дилээн.

Ийи-чаңгыс «даш чүректиг» кижилер аныяк оолду чигаиниишкинбиле уткаан болгаш «оорну» ажылга хүлээп алырындан ойталааннар. «Ниитилелден хоорулган, аваа сынар черим чок кижи-дир мен, мээн чуртталгам үгле хоойлу дүрүм үрекчилериниң аразында болгандыр» кылдыр Сысоевке сагындырган.

Ол база катап үүлгедикчи бөлүкке каттышкан болгаш дагын судтадыр ужурга таварышкан.

Оон салым-чолун, сагыш-сеткил талазы-биле ундаргай байдалга алысканын ханызы-биле өөренип көргеш, шииткекчи Белецкий аныяк оолду дүрүм ёзугаар камгалаан. Судка херечи кылдыр Сысоевти ажылга хүлээп алырындан ойталаш, ону «оор» кылдыр хүлээп ап турган кижилерни келдирткен.

— Сысоевти ажылга чүге хүлээп албаан силер?— деп шииткекчи айтырган.

— Бистиң комбинадывыс күрүне ужур-дузалыг бүдүрүлге чери болгай, бисте «оорлар» ажылдаар чер чок—деп аваа келдирткен Матвеев харыылаан.

— А, Сысоевти оор дээрзин чүнүн-биле шынзыдар силер?

—Чүү деп боор, ол оорлааш, херек эрттирген дугайында шынзылга эккелген-не болгай.

Шииткекчи:

— Шынзылгада айтып турары болза Сысоев ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чырлыын ёзугаар хосталган дээн болгай... Бо болза ол ам оор эвес болгаш совет кижилер-биле бир дөмей ниитиге ажыктыг ажылды кылып болур—деп түннелди кылганы ол-дур. Ам силер болза Дээди Советтиң Чарлыынга эдилге кылып, Сысоевтиң күш-ажыл кылыр эргезин казыыр деп шиитпирлээн ышкажыңар чүл?

— Чок. Ынчалза-даа ооң биске ажылдаары чугула эвес, канчалзадаа бот-серемчилелдиг турар ужурлуг бис—деп херечи харыы берген.

— Ындыг сөске дегбейн көрүңер, ол сөстүң ужур-утказын чедир билбейн турар ышкаш-тыр силер—деп, шииткекчи чугаалаан.

Сысоевтиң ниитилелдиң ажыктыг кежигүнү болуп ыдзарының аргалары барын өөренип көргеш, суд ону шенелдеге шииткен.

Ынчангаш шииткекчи Донбасста шахта начальниги таныжы кижиге чагаажыгаш бижээш, ону ажылга хүлээп алырын дилээш, Сысоевке берген болгаш ол бижикчигеш «оор» Владимирге амыдыралче баштайгы бижик болган.

Үр-үениң иштинде ниитилелге ажыктыг күш-ажыл дээш чүрээ саргып чораан кижи удатпайн эң эки шахтер, бригадир апарган. Ол шииткекчи Белецкийниң дугайында, сагыш-сеткилиниң ханызындан бодай бергенде:

«Бир эвес ынчан бүзүревейн чорудупкан турган болза чүү боор туржук ирги мен» кылдыр сактып келирге карак чажы төктүп кээр турган. Ол дээрге идегел-дир! Ийе, ол идегел дээш амы-тынымны бээринге белен мен, кижиге идегелден артык үнелиг чүве чү боор!

Кемниг херек үүлгедириндан мөңгези-биле адырылган кижиниң салым-чолунун дугайын ол бичии дептерчигеште көргүскен.

• • •

Совет суд, кижилерни эдип кижизидери дээш чөптүг, бүгү аргаларны хереглеп турар—ёзулуг улусчу, демократтыг суд дээрзин кижи бүрүзү билир.

Ооң чон-биле харылзаазы хүнбүрү өзүп, харын хоойлу-дүрүм үрекчилерин чон боттары коллективтии-биле шиидер апарганнар. Моон чижээн бистиң Бай-Тайга райондан база-ла көргүзүп болур.

Эрткен чазын хамааты Мадар Меде арагалааш, хулиган херек болгаш хөй-ниитинин өске-даа чурумнарын хажыткан, хоойлу ёзугаар шииттирер ужурлуг турган. Ынчалза-даа ооң моон соңгаар ындыг үүлдү кылбазынга хөй-ниити бүзүрээш, эштиң хереөн чон боттары шиитпирлеп көрээл деп судтан дилээрге, ону хандырган, а ам эш Мадар чоннун идегелин шынчызы-биле күүседип, колхоз бүдүрүлгезинде эки ажылдап турар.

База бир мындыг таварылга болган. Шииткекчи Күжүгет биле беседага аныяк эр мынна дээн:

— Мен ам черле бодап чоруурумга дыка-ла чазып чораан-дыр мен дарга, эң-не мелегей үүлдү кылып чораан кижи-дир мен. Моон соңгаар меңээ ындыг үүл таварышпас ужурлуг!

Кымыл, ол? Чүнү канчап чораан кижил? Бо болза Саая Арапчор Дамбыевич-дир. 1956 чылга чедир үеде Саяны улус: «эзирикпей», «арагачы», «содаачы» дээр турган. Ынчалза-даа «шаг-шаг-биле турбас, чавылдак көгү-биле турбас» деп үлегер чугаа бар болгай. Саая 1956 чылда кеземче хоойлузунга буруудаттырган, хереөн эрттиргеш, ээп келген болгаш төрээн колхозунга ажылдааш, бо хүнге чедир улуг үүлени кылып, мактадып турар. «Мурнужу үеде эш-өөрүмге, чонумга «хулиган» дидиртип чораанымны сактып келгеш, шынавыла чүте ындыг чораан сугзуг баш ыйнаан бо деп бажым шаштынар, артында-ла эгенир кижи-дир мен, моон соңгаар меңээ черле ындыг үүл турбас ужурлуг»—деп Саая чугаалап олурар.

Ам Саяны колхозчулар «алдын холдуг» кижи деп мактап турарлар. Ол трактарист. Колхоз баштаар чери Саая Арапчорга улуг идегелди көргүскен. Амгы үеде Саяны колхозтуң санакчы-бухгалтеринге чедир депшиткен. 1930 чылда төрүттүнген аныяк эрниң «ийиги төрүттүнүшкү» ийиги шиитпирлениң сөөлүнде ам эгелээни ол. «Совет хоойлунуң меңээ берген билиндириглиг кеземчези мээң ёзулуг кижи кылдыр эттинеримге дузалаан» деп ам дидими-биле медереп билгенин Саая боду чугаалап турар.

База бир чижек, 1938 чылда төрүттүнген Салчак Чымба оор херек ужурунда шиитпирген болгаш хереөн эрттиргеш бо чылдың эгезинде колхозунга ээп келгеш, ам шалыпчы ажылдап турар. Колхоз баштаар чери Чымбаны инек фермазынга мал чеми сөөртүр кылдыр чоруткан. Ол бодунуң хүлээлгезин кызымак күүседип, бо чылын күш-хүнүнүң минимумун ажыр күүсеткен. Ферманың ажылдакчылары ону «бистин ёзулуг мурнакчывыс» деп мактап чугаалап турарлар. Ол ышкаш мурнунда элээн каржы кем-керектерни кылгаш, совет хоойлу ёзугаар ниитиниң буруу шавыышкынын алгаш кеземче хереөн эрттиргеш эттинген, «чоннуң чоон оруунче» кирген өскедаа ындыг кижилерни адап болур. Чижээ, малчын Докпай, туйбу бүдүрүлгезинде Балчап олар хамааржыр.

Амгы үеде Балчаптың удуртуп турары туйбу бүдүрүлгезиниң кылганы туйбулар-биле «Тиилелге» колхозта бажың бүрүзүнге туйбулар-биле эки шынарлыг печкаларны салып турар. Ол дээш колхозчулар аңаа өөрүп четтиргенин сеткил ханыышкыны-биле чугаалаарлар. А малчын Докпай ам районда сураглыг малчыннарның бирээзи, ооң ажылын удавас бүгү обласка үнелээр апаар дээрзинге база бүзүреп болур.

Бир тээ совет хоойлунуң кижизидилгелиг ролюнуң база чазыг кылгаш шын орукту тыпкан чамдык совет кижилериниң дугайында чугаа чоруп турда, дараазында үүлдү база чугаалавайн барып болбас. Чамдыкта мындыг үүлдерни база дыннап болур:

— Бо шагдаа мени туткан, бо шииткекчи мени шииткен. Ынчалзыңарза-даа ам хосталдым.

Шынында олар хоойлуну боттандырып турар кижилер дээрзин уттуп болбас. Ийи-чаңгыс тогдунган, доскут кижилерге үгле мындыг аас эдиттери белен, ынчалза-даа олар ол чугаазы-биле бистиң ниитилелдин хоойлузун куду көрүп турарывыс ол деп билбейн турарлар.

Ындыгларга моон соңгаар бүгү ак-сеткилдиг совет хамаатызы кижи бүрүзү бүрүү шавыышкынны бээр. Ындыг кижилер аксы-дылын орталандырып, амыдыралдың шын оруунче кирер ужурлуглар.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

Монгуш Оолакай — Өвүр районунуң «Коммунизмче орук» колхозтуң ирт кадарчызы. Иртти улуг, семис, чазагай кылдыр ажаап өстүрер, ооң алыр дүктү улам-на көвүдедир талазы-биле ооң аргадуржулгазы улуг. Ооң коданында ам дөрт чүс ажыг ирттер бар. Оларны бо кыштан эгелээш кыры чадагай катон кажааларга кыштадыр деп турар. Ам мурнакчы хойжу кыштаанче сигенни четчири-биле чедирип ап, даглар аразында шаттарга мал одарладырының планын кылып алган. Ооң азыралында ирттер семис-шыырак.

Чурукта: хойжу Монгуш Оолакай.

УТТУНДУРГАН

— Бистин колхозтуң удургукчулары-даа, тускай эртемниглери-даа хой ажылы сайзырадырындан хөнү калганзыг, элдептиг улус болдуриийн, харын бо чылын колхозтуң бүгү хой малын үндезинин үзе садар суг-суг дижип, элдептеп турган болгайлар. Харын-даа чаяан бооп, партия райкому соңгаткан чүве болгай—деп, хойжу Михаил Биче-оол чугаалады.

— Силерниң бо кыштаанар хөй малга дыка-ла таарымчалыг чер ышкаш-тыр аа?— деп ооң улаштыр айтырдым.

— Бо-даа магалыг оран болгай аан. Арык-дорук, хенче чүвелерден аңгыда, хой малга азырал безин хереглеттинмес, бо дагларга он мунда хой болза туразында-ла — деп харыылап кагды.

— Колхозтуң хой малы чеже баш ирги?

— Шоолуг эвес, ийи мун ажыг үш мун арай четпес-ле хой боор ийн бо. Бистиң бо чоок-кавыда 4 кодан аал бар. Бо чылгы хураганнарны Дерзигде кыштадып турар дижир чораан.

— Солун, сеткүүл чагылданар бар бе? Сөөлгү үедеги болуушкунар-биле-даа таныш боор силер аа?

— «Шын» солунуут мен, ам бүдүн чартык ай солун албадым. Дүлей-биле дөмей, аттыг чүве ийн. Ломаев дарга шөлөлеп чораандан соңгаар солун, сеткүүл-даа келбестээн, колхозувус бистерни-даа уткан ийн.

— Мал чеминиң байдалы кандыгыл?

— Бөгүн (декабрь 2-де) чартык машина ишти сиген чорудупкан болду. Ол-даа канчаар, берге-ле чүве дус бооп тур. Дус чогундан хойлар довурак чээш күжү безин ара берди. Биче-даа болза дустан чорудуп ааруңер деп чадап кааным ол тур ийн.

— Өдекте тургузу азырап турар чүве чок ыйнаан?

—Күзүү өттүр хой эдерип кылаштташкан мериос кошкарлар бар, мырыңай чудаар чоокшулаан чүвелер ийн, оларны үзүп алдым. Чогум улуг хойда азырай бөөр хире чүве чок-ла-дыр — дей тыртып кагды.

— Бо чылын хой эдержилгезин канчаар эрттиридиңер?— деп, демги кошкарлар дугайында чугаага улажы бердим.

Михаил Биче-оол кезек боданып ора, эгенген чүве дег, мээң айтырымны арай тыртыла зарак харыылады:

— Сула эдержилге чоруткан бис ийн. Черле ынчаш бистиң колхозка хой тарып эдериштирер деп чугаа безин турбас чүве-ле болгай. Колхозта зоотехник кижи бар чүве дээн, бараанын безин көрбөөн бис ийн.

Бистиң чугаавыстың темазы социалистиг чарыш дугайында айтырыгже шилчий берди.

— Бо чылын оилериниң хүлээлгелери чүл? Чүс хойга онаштыр чеже хураган алырын, хой бүрүзүнден чеже дүк кыргыырын хүлээндиңер.

Менче чиктигинген аянныг көргеш, ол чугаалады:— ол чүнер боор, ындыг хүлээлгелиг турар деп чүве дыңнап көрбөөн мен. Чеже хой хураганнай-дыр, ынчаны алыр, хойдан кайы хире дүк үнер-дир, ол хирени кыргыыр апаар мындыг чүве ыйнаа бо.

Хойжунуң амыдырал-чуртталгазы, ажыл-ижи-биле таныышкаш, дараазында аалче чорушкан бис. База-ла ол колхозтуң хойжузу, ирт кадарып турар Кол Калбак-оолдуң аалы.

Шаандагы хуу ажылдыг кижилериниң молдурга кажаалаар казааларындан арай бедик, а ынчалза-даа эжиинге өөгип кирер чыгыы чавыт бажыңчыгашка кирип келдивис. Өрээлчигештиң дал ортузунда демир суугу, ооң хүн ажар чүгүнде орун кырында өгнүң өр, хереөжен ийи ээзи болгаш бичии оглу дуй олурупкан, бистерни олурунар деп чалаар дээрге, ам ийи кижи сыңып олуруптар хире чер чок чыгыы.

Малчын-биле менди солушкаш, бут кырынга тура чугаалажып эгелей бердивис. Ниити байдал демги баштайгы кирген аалдан өскерлир чүвези чок болду. Ында чаа чүве болза Калбак-оол хоюнуң кажазын барык эртенин-не септеп турар кижи болду. Чүге ындыгыл дээрге, кажаны кылырда шаараш ыыштарны чадыргылаштыр салгаш, саваң-биле дуглап аалы, дүне када хойлар кажазынын «ханазын» оя-деже чээш, даштын келген тургулаар чүве-дир.

— Улус судтарынга ам болур соңгулдалар дугайын дыңнаан боор силер аа?

— Чо-ок, ону кайын дыңнаар бис. Ону дыңнадыр дээш кым бээр келирлан, ол хамаан чок чагыткан солунувус албаандан бөөр 2 ай чоокшулап тур.

Үстүнде фактылар чүнүң дугайын чугаалап турарыл? Ол болза бирээде, Каа-Хем районунуң «Октябрь 14 чылы» колхозунуң баштаар чери болгаш партия эге организациязы хой ажылынче кичээнгей салбайн турарын, ийиде, малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче, культурлуг негелделерин хандырарынче бичии-даа сонуургал салбайн турарын херечилеп турар. Ол чорук райоз организацияларынга, ылангыя көдөө ажылагыйның инспекциязынга (эш Агапов) база хамааржыр дээрзин айтып каары чугула.

Ш. КҮЖҮГЕТ.

Бистиң областың көдөө суурларында клубтар болгаш библиотекалар көвүдээн. Көдөө суурларның чурттакчыларының культурлуг негелдези улгаткан. Олар хостуг шактарны, дыштаныр хүннерни клубтарга, библиотекаларга культурлуу-биле дыштанып эрттирип турар.

Бии-Хем районуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Ээрбек суурунда көдөө библиотекада беш муң ажыг номнар бар. Ол улуг эвес суурнуң 74 өрегелериндe ном номчуваан турар кижилер чок. Өг-буле бүрүзү-ле доктаамал номчукчуларлыг. Ол библиотеканың номчукчуларының саны ам 270 чедип турар.

Чурукта: библиотекарь Е. Ф. Немкина номчукчулар Зоя болгаш Людмила Маадыларга номнарны бижип берип турары.

Фотозу **В. Лутковтуу.**

„Шынның" материалдарының изи-биле

Кызыл хоорайның Каа-Хем суурунда № 11 уругларга садында уругларын тургускан ада-илер понедельник болгаш суббота хүннерде автобус манап, хөй шлк эрттирип турарын илерелкен, эш М. Кара-Салдың чагаазы «Шынга» парлаттынган.

Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң даргазы эш С. Красныйның редакцияга дыңнатканы-биле алырга, Каа-Хем суур аразында чоруп турар автобустарның шагын понедельник, суббота хүннерде таарыштырарын пассажир АТК-зының начальниги эш Н. Макаренкога дааскан.

кылдыр үлежириниң бүдүүлүк психологиязы туруп турар. Ол негелде хөгжүлдениң чогуур төөгүлүг үезинде депшилгелиг турган болзажок, социализмниң алыс утказын тодарадырынга ону киириштирерге реаксылыг.

Чүгле Совет Эвилели эвес, харын бүгү социалистиг чурттар, дөнней хуваарынче шилчиирин албадап турган үеге бодааргa оон дыка хөй санныг продуктуларны берип турар сайзырангай бүдүрүлгелерлиг. Моон ужурунда социализм үезинде дөнней хуваар хуваалда туруп ыыдаваадаа. Оон туржук дөннээшкин—ниитиниң бүдүрүлгезин көдүреринге материалдыг сонуургалды, а ындыг болганда, бүгү улустуң чаагай чоруун үндезининден дурулдуруп турар социализмниң дайзыны болур.

Кылганы-биле хуваарының принцивин хажыдар дээш марксизм-ленинизмниң дайзыннары, ында ниитилелдиң кежигүннериниң аразында дең эвес чорукту болганчок-ла онзалап айтып турарлар. Ынчаарга марксичилер социализм үезинде дең чорук кылдыр амы-хуунуң (хереглелдиң) денин эвес, а ниитиниң дең чоруун билип турарлар.

Социализм үезинде ниитиниң дең чоруу дээрге: а) ажылчын кижи бүрүзүнүң бүдүрүлгениң чепсек-хереклеринге дең эргелии; б) бүгү ажылчы чоннарның дарлалдан денге хостуг болуру; в) бүгү кижилериниң бүдүрүлгениң чепсек-хереклериннге хуу өнчүлүг болурун солууру; г) шыдаар хирези-биле ажылдаар дең хүлээлгелии болгаш кылганының хирези-биле хереглелдиң үүлдерин алыр дең эргелии болур.

Социализмниң үезинде ниитиниң дең чоруунун биче буржуазтыг дөнней хуваалда-биле ниитилежир үүзү-даа чок. Социализм үезинде ниитиниң дең чоруу дээрге массаларның чогаалыкчы энергиязын оттурар болгаш ону чыыгылыг эчисорулганы — коммунистиг ниитилелди тургузарын — дүрген чедип алырынче угландырып турар шак ындыг дең чорук болур.

III.

Хуваалда бүдүрүлгениң аргазындан төрүттүнер болзажок, аваа хамаарыштыр аваа-ла салгаа чүве эвес. Ол кажан бүдүрүлгениң характеринге дүгжүп тургаш, бүдүрүлгениң хөгжүлдезин дүргедип турар, кажан ындыг дүгжүшкүн чокта, ону ооумнадып турар. Марксизм-ленинизмниң үндезилекчилери социалистиг ниитилелдиң келир үезинче баш удур өттүр көрбүшаан, ооң иштинге бүдүрттүнген материалдыг чаагай үүлдериниң шуптузун хуваажып болбас дээрзин, ниитилелдиң бүгү продуктузунуң кандыг бир кезээ чарыгдаттынган бүдүрүлге чепсек-хереклерин катап тургузарынга, өске бир кезээ бүдүрүлгени калбартырынга база курлавырларның, камгалалдың фондуларын тургузарынга чарыгдаттынар ужурлуг. Ооң сөөлүнде ниитилелдиң бүгү продуктузунуң арткан кезээн социалистиг ниитилел бодунуң бүгү кежигүннериниң аразынга кылганын барымдаалап хуваап болур деп айытканнар.

Бистиң чуртувуста социалистиг тургузуушкунның практиказы ол баш удур көрүүшкүнү бүрүнү-биле бадыткаан. ССРЭ-де национал орулганың барык дөрттүн ужу чыл бүрүде кижи бүрүзүнүң чарыгдаан күш-ажылының санынга болгаш шынарынга дүүштүр, ажылчы чоннарның аразынга хувааттынып турар болгаш дөрттүн бири—бүдүрүлгени калбартырынга кирип турар. Ооң ачызында совет улус кыска хуусаада чүгле бодунуң чаагай чоруун хөй катап бедидип шыдаан эвес, харын бирги чергениң социалистиг индустриязын тургузарын хандырган болгаш көдөө ажыл-агыйны шынгыы көдүрерин организастап шыдаан.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының эргежазы, бүдүрүлгени калбартырынга бистиң күрүневис моон соңгаар-даа улам өзүп турар хереңгини шилчидип турарын негеп турар.

Ол принципти бүгү тала-биле быжыглавышаан, хереглелдиң үүлдерин хереглээни-биле хуваарынче чоорту шилчиириниң преспективазын партия бодунуң кичээнгейинден үндүрбейн турар. Ону боттандырар дээш үлетүрүүн болгаш аъш-чемниң хереглел үүлдериниң элбекшилин тургузуп, чуртталганың болгаш культураның тудуларын калбартып турар. Бүдүрүлгени чайгылыш чок калбартыры дээш, массаларның культура-техниктиг деннелин бедидер дээш демисел база-ла олче угланган.

Совет улустуң амыдырал-чуртталгазынче коммунизм соксаал чок кирип турар. Бистиң улузувустун культура, угаан-бодал амыдыралының материалдыг чаагай үүлдерин хереглээни-биле хуваары ам безин калбаа-биле ажыглаттынып турар. Ам үеде бо талазы-биле дыка хөй хандырылгалар халаска хуваттынып турар. Бисте өөредилгениң болгаш калык камгалалының системазы халас. Күрүне дыка хөй көрөңгини пенсиялар, стипендиялар, хөй уруглар ыслилерин, садтарын, клубтарны, библиотекаларны болгаш өске-даа албан черлерин тударынга, ажаап-тежээринге чарыгдап турар. Ажылчы чоннарның чаагай чоруун бедиринин ёзулуг коммунистиг оруу мында болуп турар деп, Н. С. Хрущев ону үнелеп чугаалаан.

Колдуунда халас болгаш хереглээни-биле хуваап турар ниитиниң хереглелдериниң фондузу кылганын барымдаалап хуваап турар хуу хереглелдиң фондузундан дүрген өзүп турар. Ол болза хуваалданың коммунистиг принцивинче чоорту шилчиириниң чугула үүлү болур деп СЭКП-ниң XXI съездизи демдеглээн. Ынчалза-даа хуваалданың кол болгаш ниитпирлиг принциви — кылганын барымдаалап хуваарының социалистиг принциви турган болгаш чоокку чылдарда база хевээр артар.

IV.

Бистиң чуртувуста кылганын барымдаалап хуваарының амыдыралбиле шылгаттынган системазы шуут тургустунган болзажок, ол системаны улам ыыдай сайзырангайжыдарының сорулгазы хүн бүрүде чугула ужур-дузалыг болуп артпышаан. Социалистиг бүдүрүлгениң аргазы кандыг бир доктаап турупкан үүве эвес, ол үзүктел чок өскерилип турар деп үүвени уттуп болбас. Аваа дүүшкек өскерилгелер хуваалданың хевирлериниге база болур ужурлуг. Ол чорудулга коммунизмниң материал-техниктиг баазазы дүрген туттунган турары болгаш ол баазага бүдүртүнүп турар продукцияның саны дүрген өскен дүдүм-на улам дүргедээр.

Кылганын барымдаалаар хуваалдаже шилчилгениң үезинде-ле бистиң чуртувуска ажыл төлевириниң эртемге үндезилеттинген дифференциазы (ылгалы), ооң санындан, шынарындан, нарынындан, харыысалгалыындан, шынгыызындан, ажылдың чугулазындан, бүдүрүлгениң турар черинден хамаарыштыр төрүттүнүп келген. Мергежилдиг болгаш мергежил чок, аар болгаш чиик база өске-даа хевирлериг ажылдарның төлевирлериниге ылгалдар тыптып келгилээн. Үе-шагнын эртип келгени-биле ол ылгалдар өйүн эрттир улуг апарган болгаш таарымчалыг эгениң фактызындан таарымча чок факторже шилчип, ону чоорту эде көөрү негеттинип келген.

СЭКП-ниң XX болгаш XXI съездилериниң шиитпирлериге дүүштүр, ажыл төлевирин чурумчудар талазы-биле улуг хемчеглер сөөлгү чылдарда чоруттунуп турар. Янзы-бүрү категорияларның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниде өйүн эрттир ылгал узуткаттынып, эвээш шалыныгларның ажыл төлевирлери бедип, ажыл төлевирлериниң ниити фондузу хевээр турда-ла, ажыл хүну кызырлып турар.

Массаларның культура-техниктиг деннелиниң шапкын көдүрлүүшкүнү ажыл төлевиринде мергежилден хамаарылгалыг ылгалдарның кызырдырынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Техниканын хөгжүлдези, ылаңгыя автоматиканы шингээдип алыры, ажылчыннарның мергежилинин бедириниге болгаш оларның инженер-техниктиг ажылдакчыларның деннелинге чедир көдүрлүүнге идиг берип турар. Механизацияның болгаш айыл чок болурунун техниказын өкижиткенинин түннелинде чедип алдынган күш-ажылдың чиигелдези күш-ажылдың байдалдарында ылгалдарны бичеледип турар. Ажыл-агый адырларын планныг хөгжүдери болгаш «кызыы черлерни» чайладыры күш-ажыл төлевиринде бүдүрүлгениң хевириниде болгаш турар черинден хамаарылгалыг ылгалды дыка кызырар арганы бээр.

Тодаргайлаарга, социалистиг бүдүрүлге аргазын хөгжүдери болгаш сайзырангайжыдары ажыл төлевиринде ылгалдарны чайгылыш чок кызырарынга чедирер. Оон-биле кады бүдүрүлге чорудулгазының башкарыкчызының медерелдиг чоруунун ролю улгадыр, бодунуң ниитилелинге кайы болдунары-биле хөйүү бээр болгаш оон-биле бодунуң чаагай чоруун улам бедидер дээш оон чуткулу күштелир. Харын-на аваа үндезилээш, коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкин чуртта калбарганы ол.

Колхозтар орулгаларын хуваарының системазын улам ыыдай сайзырангайжыдарының чугула фактору болза, хуваашпас болгаш ниити фондуларның дүрген өзүлдези болур. Бир эвес, мурнунда колхозтарның орулгазы куду турда, колхозчулар болдунары-биле хөй орулганы холга алырын бодап турган болза, ам хуваашпас болгаш өске-даа күчүлүг ниити фондуларны тургускаш, ооң-биле ниитиниң ажыл-агыйының чаа күштүг көдүрлүүшкүнүнге таарымчалыг байдалды тургузуп, ниитиниң хөрөңгизинден үнер орулгалар-биле бодунун хууда хереглелдерин эки хандырар деп бодап турар. Моон ужурунда дыка хөй колхозчулар кодан чанының участогундан ойталап, хуузунда инектерин бодунуң артелинге садып эгелээн, а күш хүнүнге алган продуктуларын колхозтарның дузалаар бүдүрүлгелерингe сайзырады ажылдаар кылдыр шилчидип берип турар. Колхозтарда хлеб заводтарының, хеп чуур болгаш даараныр черлерниң база өске-даа ниити чүүлдериниң тудуглары калбарган. Ол бүгү дээрге социализмниң көдөө улуг чаалап алыышкыны-дыр.

Колхозчуларга чыл төнчүзүнде натура төлевирден ай санында акша төлевирже дыка хөй колхозтарның шилчип турары базы улуг ужур-дузалыг. Бир эвес мурнунда колхозчулар орулганы чүгле натура-биле колхозтан болгаш боттарының дузалаар ажыл-агыйындан ап турган болза, акша төлевир үезинде олар боттарының хереглелдерин садып ап болур.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планы ажылчыларның, албан-хаакчыларның болгаш колхозчуларының боттуг орулгаларын 40 хууга өстүрерин төлевилээн. Ажылчы чоннарны ниитиниң шугуму-биле хандырарынга күрүненин чарыгдалы 1965 чылда барык 360 миллиард рубль чедер. Ол болза совет улус ажылчы чоннарның үргүлчү өзүп турар хереглелдерин эң долузу-биле хандырарынга чыпшыр чоокшулап келгени ол болур. Дараазында чылдарда ол турушту чедип алыры коммунизмниң хереглээни-биле хуваар хуваалдазынче шилчиир үениң эгезин салыр.

Ынчалза-даа бүгү делегейге төөгүлүг ол эчис сорулганы демисел чокка, күүгениишкин чокка чедип ап болур деп бодаар болза шын эвес. Маңгыстаар, ажырымчылаар чорук, ниитилелге эвээшти бергеш, ооң хөйнү ала тыртып алырын күүзүр чорук ышкаш капитализмниң ындыг артыышкыннарын чоннуң хожудаңгай кезээнің медерелинден төнчүзүнге чедир чайладыр төлээде, канчаардаа аажок улуг организаччы болгаш кижизидикчи ажыл негеттинер. Ындыг «аарыгдан» качыгдап чоруур кижилер ам шоолуг эвес. Ынчалзаада коммунизмче шилчиириниң эргеажыктары совет ниитилелдиң кежигүнү бүрүзү бистиң улузувустуң демисежип турары ол улуг херекке төлептиг болурун негеп турар.

Бистиң чуртувуста коммунизм тургузуушкунунуң калбарыышкынының үези чаа-чаа аажок улуг чедиишкиннер-биле демдеглеттинип турар. Массаларның күш-ажылчы энтузиазми болгаш бедик медерелдиг чоруу чүгле хүн бүрү эвес, а шак бүрү өзүп турар. Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының карактарына көзүлдүр-ле совет черде коммунизмниң чечектери саглайтыр-ла частып турар. Улуг Ленинниң тургусканы Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус коммунизмни чедиишкинни-биле тургузуп турар болгаш ону төөгүлүг кыска хуусаада тудуп тургузуп шыдаар.

Г. ОБЪЕДКОВ.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязы

Политиктиг комитетте

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентилери Г. Васильев биле В. Озеровтуң дамчытканы: декабрь 5-те Политиктиг комитет Азияның болгаш Африканың 25 чурттарының төлөөлериниң Кол Ассамблеяның XV сессиязынга көрдүрери-биле киргени алжир айтырыын чугаалажып эгелээн. Бо айтырыг Каттышкан Нациялар Организациязының мурнунга 1955 чылдан бээр туруп келген болгаш Ассамблеяның бүгү сессияларынга ону чугаалажып турган. Ынчалзажок НАТО талазы-биле бодунуң өвилелчизи — Францияны деткип турар барыын талакы күрүнелериниң туружунуң уржуунда КНО бо айтырыгны тайбың шиитпирлээрин хандырып турар шиитпирни хүлээп ап шыдавайн келген.

Азияның болгаш Африканың чурттары ук айтырыгны сессияга чугаалажып көөр кылдыр база катап киргеш, Алжирде байдал улустар аразында харылзааларны дорайтадырынга чедирип, делегейде дүшкүүрлүг чорукту күштелдирип, бүгү делегейде тайбынга айыылды тургузуп турар дээрзин демдеглээннер.

Бо айтырыгны чугаалажып көөрүнге француз төлөөлер сагыштыыбиле кириишпейн барган.

Ол айтырыгны чөптүг таарыштырары дээш харыысалганы Каттышкан Нациялар Организациязы бодунга алыр ужурлуг деп Тунистиң төлөөлекчизи Монжи Слим бодунуң саналынга демдеглээн.

Пленарлыг хуралда

Декабрь 5-те хүннүң ийиги чартыында КНО-нуң Кол Ассамблеязының пленарлыг хуралынга колониализм дугайында айтырыгның талазы-биле ниити чугаалажылга катап эгелээн.

Суданның төлөөлекчизи Ф. Обейд бир дугаарында санал бергеш, бо айтырыгны Кол Ассамблеяга чугаалажып көөр кылдыр тургузар талазыбиле инициативаны илереткени дээш Совет чазакка өөрүп четтиргенин илереткен. Алжирде дайынны үргүлчүлеп турары дээш Францияны Обейд буруу шаап көрген болгаш алжир улус француз колонизаторларның мурнунга дүжүп бербес, бодунуң национал хамаарышпас чоруун чедип алыр дээрзинге идегелин илереткен. Азияның болгаш Африканың 45 чурттарының киирген резолюциязын Суданның төлөөзи деткээн.

Непалдың болгаш Афганистанның төлөөлери санал берген соонда Малайя федерациязының төлөөлекчизи Камил сөс алгаш, мөөн чуртумга хамаарышпас чорукту эки-тура-биле тыпсып берген дээр чергелиг үвени чулчуруп, англи чазакты мактап турган.

Үш күрүнелериң чөвүлел хуралының ажылын чапсарлаткан

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин соскадыр дугайында үш күрүнелериң чөвүлел хуралының өөлчеглиг хуралы чоокта чаа болган. АКШ-тың чаа президентизин соңгаанындан америк чазакка ам болур өскерилгелер-биле холбаштыр чөвүлел хуралдың ажылын 1961 чылдың февраль 7-ге чедир чапсарладыр дугайында саналды АКШ-тың төлөөлекчизи Ч. Стелле киирген.

Совет Эвилелиниң төлөөлекчизи С. К. Царапкин санал бергеш, ындыг чапсарлаашкынга совет төлөөлериң чөпшээрежин турарын медеглээн.

Чөвүлел хуралдың ажылын келир чылдың февраль 7-ге чедир чапсарладыр дугайында шиитпирни хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

Уильям Фостериң АКШ-тан чоруурун чөпшээрээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокта чаа федералдыг судтуң кежигүнү Херландс Американың компартиязының удуртукчузу Уильям Фостериң эмненири-биле Каттышкан Штаттардан Совет Эвилелинче болгаш Чехословакияже чоруурун чөпшээреп турар доктаалды үндүрген. Дараазында негелделерни өзүгаар бир чыл хуусаабиле Каттышкан Штаттардан үнүп чоруурун аңаа чөпшээрээн: кандыгдаа үеде ону тып ап болур кылдыр Уильям Фостер бодунуң адрезин дыңнадып турар ужурлуг: ол адрезиниң бүгү-ле өскерлиишкиннериниң дугайын АКШ-тың прокурорунга дыңнадып турар болгаш дедир ээп келир дугайында айтыышкынны алган соонда 20 хонуктан орай эвесте Нью-Йоркка ээп чедип келген турар.

Судтарга үр демиселдиң түңнелинде Совет Эвилелинче болгаш Чехословакияже Фостериң чоруурун чөпшээрээн дээрзин Фостериң болчуучузу Мэри Кауфман парлалга төлөөлекчилеринге медеглээн. Баштай ол айтырыгны 1959 чылдың июньде көдүрген болгаш ынчан судтан Фостериң даштыкы чургче үнүп чоруурун чөпшээревөөн дээрзин ол база сагындырган.

Чүгле дээди судка дыка хөй дилеглерни болгаш судтуң томуйлаан эмчизиниң Фостериң кадыының байдалының дугайында херечилелиниң түңнелинде Фостерге даштыкыже үнерин чөпшээрээн доктаалды федералдыг судтуң кежигүнү Херланде үндүрген.

Польшада цемент үлетпүрүнүң хөгжүлдези

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Люблинск воеводствозунуң Хелм хоорайында цементиниң улуг заводунуң тудуун доосхан. Ол чаа үлетпүр бүдүрүлгези 1961 чылда 900 мүң тонна хире цементини бүдүрер, а ийи чыл болганда ооң бүдүрүлге күчүзү 1 миллион тонна цементиге четкен турар.

Дайын сөөлүндеги чылдарда Польшаның цемент үлетпүрү дүрген темпилер-биле хөгжүп турган. 1945 чылдан эгелээш чуртта цементиниң алды чаа заводтары туттунган, ону катап тургускан болгаш бүрүнү-биле чаарткан. Дайын мурнундагы үе-биле деннөөрге бо чылын цемент бүдүрүлгези 3,5 катап ажыг өскен.

Келир беш чылда Польшага цементиниң үш чаа улуг заводтарын тудар.

Лаосчулар өөрүп четтирген

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостан дыңнадып турары-биле алырга, Лаоска Совет Эвилелиниң көргүскен дузаламчызынга турасхаатканы хөй-ниитиниң митингизи чоокта чаа Вьентьянның аэродромунга болган.

Совет Эвилелиниңден Лаоска кывар үүлдү чедире берген совет ужудукчуларга митингиниң киржикчилери изиг байырын чедирип турганнар.

Национализастаан

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезияда эң улуг голланд банкыны национализастаар дугайында доктаалды Индонезия Республиканың чазаа чоокта чаа парлап үндүрген. Мынчангаш индонези девискээрде турар эң улуг үш банкылар шуптузу ам күрүнениң холунче шилчий берген.

Баазалар тудуу

СТАМБУЛ. (СЭТА). «Джумхуриет» солунунуң дыңнадыын өзүгаар алырга, НАТО-нуң программазынга дүүшүүр ракеталар салып үндүрер чаа шөлдериниң тудуун Турцияга 1961 чылдың январьдан эгелээр деп турар.

КОНГОДА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадыр турары болза Леопольдвильден 700 километр черде турар Киквит хоорайда Мобутунуң солдаттарының араатанзыг үүлгедиишкиннери ам-даа үргүлчүлевишаан. Ук хоорайда Лумумбаны деткип турар Бамбала деп аймак сөөк улус чуртап турар.

Мобутучуларның араатанзыг азжылаашкыннарындан ында 13 кижи өлген болгаш 22 кижи балыгланган. Ынчангаш Киквиттиң чурттакчылары барык шуптузу чоогунда турар арга-арыгларже дезип чорупканнар.

ЙЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Премьер-министр Патрис Лумумбаны тудуп хөргүдаанынга болгаш ону араатанзыг өзү-биле аажылап турарынга Леопольдвильдиң чурттакчылары шыңгызы-биле удурланып, ону хостаарын негеп турар.

Декабрь 5-те КНО-нуң Леопольдвильде төлөөлелге черинiң бажыңынга Лумумбаны хостаарын негээн чыскаалганнарже Мобуту бодунуң өлүрүкчүлерин ыдалаан. Оон түңнелинде 3 кижини тудуп хоругдаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Африканың улустарының конференциязының чингине секретары Абдуллай парлалга кылган медеглелинге Патрис Лумумбаны дораан хостаарын КНО-дан негээн. Ол ышкаш Африканың бүгү-ле чурттарының хөй-ниитизин Патрис Лумумбаны хостаар негелде салырынче Абдуллай база кыйгырган.

Сөөлгү хүннерде Африканың хамаарышпас чурттарында Конгонуң премьер-министри Патрис Лумумбаны хостаары дээш шимчээшкин улам калбарып турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилел Патрис Лумумбаның дугайында мынчаар дыңнаткан: мобутужу идегеттер Патрис Лумумбаны кажан-даа түруп көрбөөн араатанзыг өзү-биле кара-туразында аажылап турар. Ол хамаан чок Мобуту боду безин «Лумумба — бойлаан кижи-дир ийин» деп мактаттынып турган.

Патрис Лумумба болза Тисвильде кара бажыңның чангыс кижи чыдар камеразында. Оон дугайын шуут чажырып турар ужурундан Лумумбаның салым-хуузунуң дугайында чүүл бүрү дамчыыр чугаа ында нептерөөн. Лумумбаны кижи таныыр аргажок кылдыр эттеп каапкан болгаш бажының дүгүн база кыргаан деп Леопольдвильде чугаа чоруп турар.

«Ол анаа-ла херектээн Лумумбаны» чурттуң ырак-узак черинде Баквангтың төп кара бажыңынче чорудуптунар деп адаттыныкчы идегет Калонжи чоокта чаа мобутучуларга сүмелеп турган. Ол болза Конго Республиканың дүрүм өзугаар чазаның баштыны Лумумбаны чок кылыр дээн арга болур деп Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи дамчыткан.

Лаоста байдал

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң үймээнчилеринге америк империализм ажыы-биле дузалап турар. Үймээнчи генерал Фуми Носаванның шериглери үгер-бооларның, ужар-чүүлдүң болгаш танкыларның дузазыбиле Лаостуң найысылалынче шаап халдап турар. Ийи талалардан улуг чидириглер болуп турар. Америк офицерлер тулчуушкуннарга үймээнчилерни дорту-биле удуртуп турар.

Америк чедиги флод Төп Вьетнамның эриктериндe барган болгаш лаос үймээнчилерге херек апарза дузалаарынга белен турар.

Вьетнам информация агентилелдиң дыңнадып турары болза декабрь 6-да Патет-Лаонуң дайынчы күштери Фиа Фей хоорайны үймээнчилерден хостаан.

Бонн чазактың чорудуп турары чуртту милитаризастаарының өлүмүг политиказынга удур демиселди Барыын Германияның чону соскатпайн турар. Бергерфельд ракета баазазының турары Гельзенкир-Хенге чоокта чаа атомнуг болгаш ракеталыг чепсекке удурланган чыскаал болгаш митинг болган. Митингиге бүдүн чартык мүң ажыг кижи чыылган.

Митингиниң сөөлүнде ооң киржикчилери удурланыышкынның чыскаалын шериг казармаларының хаалгаларының чанынга организастаан.

Фото Бергинин Центральбильд.

Чурукта: Москваның Тывада концерт көргүзүп келген эстрада артистериңден Московцева угбалышкылар танцылап турлар.

Фото Хольшинин.

ШЫДЫРААА

ЧЕДИГИ САЛЫГ ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

— Чедиги салыышкын чүнү көргүстү?—деп маргылдаа бооп турар черге кандыг-бир чылдагаан-биле кээп шыдавайн барган кижилер бо-ла айтыра берген турарлар. Шынап-ла бо элээн көргүзүглериг болган. Эн-не кайгамчык чүве—ийиги чергениң шыдыраачызы Д. Кууларының Оюнга удур агы-биле ойнааш, сески көште матка кактырып алганы болур. Ол партияны көргүзээл. Д. Куулар — Ч. Оюн (Будапешт гамбит).

1. d2—d4 Kg8—f6 2. c2—c4 e7—e5 3. de Kf6—g4 4. Kg1—f3 Kb8—c6 5. Cc1—f4 Cg8—b4+6. Kb1—d2 Фd8—e7 7. a2—a3 Kg4: e5.

(Ам кара тала актың ноянын Ked3× деп кыжаны берген. Анда харыы кылдыр ак тала e5-ке бодалар-биле солчур тургаш, ону кылбайн, караның дузаанче кире берген 8. ab Ke5—d3×. Маргылдааның эң кыска салыышкыны болган. Ол кежээ Оюн көрүкчүлериниң аразынче киргеш, киржикчи эвес, сонуургакчы бооп кежээлээн.

Азанчевский маргылдааның лидери Шишигин-биле ойнааш, сицилиан камгалалга теориядан чайлаарын ораллашкан. Ол шынап-ла эки турушту алган. Чемпион бир оглун алыскаш, арны кызын бергедей берген. Азанчевский үндезин чок, хей черге бир аъдын каап берипкеш, берге байдалче киргеш, оон үнүп шыдавайн ойнадын каан. «Эх, хайыраан удугну азр!» деп, көрүкчүлер дыкала хомудааннар.

Мениг-оол биле Ондар шын эвес эгени ойнааннар. Ондарның теориядa хөй катап көрдүнген көштерден чайлааш, удурланыкчыны будаар дээн бодалын Мениг-оол баш удур билип алгаш, ылап шын көштерни кылып тургаш, байдалын экижиткеш, уткан. Эрткен бүгү салыларга курулгаа келген Ондар Кан-оол-биле эки ойнааш уткаш, баштайгы санны ажыткан. Чюдюк—Мастраковтуң салыы хайым болур турган. Ынчалзажок Бай-Тайга шыдыраачызы удурланыкчызының төнчү ойнаарынга кошкаан ажыглааш, удуп алган. Саая Сатты уткаш, байдалын экижиткен. Сундуй биле Чамзырайның изиг тулчуушкуну (Нимцович камгалалы) хайым бооп доозулган. Хомушку биле Ламаш-оол салыын соңгаарлаткан. Ында байдал барык-ла деп.

Чеди салыгларның соонда 7 санны алгаш, Н. Шишигин чарыштың доктаар черде удаазынга баштай барып үзер дээш, дорт маннап чорупкан. Ю. Сундуй, А. Азанчевский, М. Мениг-оол, Ч. Оюн кайызы-даа 4,—4,5 саннарлыг ийиги черни хунаажып турарлар. Ондар 4 санны алгаш, оларны чедер дээш демисежип турар. Мурнап турарларның байдалы ындыг.

Хереженнериң салыышкынының ийиги эвлчээниң ийиги салыышкынында лидерлериң бирээзи Байкара Чатка уттурган. Лидер ам Ооржак апарган. Ол ам 6,5 санныг. Дараазында Байкара—5,5 Чат—5 саннарлыг чоруп турарлар. Бирги чер дээш демисел колдуунда ол үш киржикчиниң аразында бооп турар.

С. ТАМБА.

Районнар чемпионнары

Эрзин районунуң чемпиону ат дээш хөл-шыдыраа маргылдаажынга районнуң эң шыырак 14 шыдыраачылары киришкен.

Элээн каш хонуктарда үргүлчүлээн солун маргылдааның бирги черин «Чаа орук» колхозта партия организациязының секретары эш Базыр алгаш, чемпион болган. Ол, 11,5 санны алган. Ийиги болгаш үшкү черлерни «Коммунизмче орук» колхозтуң төлөөлекчизи Каев болгаш район төвүнүң шыдыраачызы Маскыр олар үлешкеннер.

И. СЫДАМ-ООЛ.

* * *

Таңды районга болган шыдыраа маргылдаазынга бирги болгаш ийиги разрядтың 12 шыдыраачылары ойнаан. Оларның аразында область чемпиону чорааан «Кызыл партизан» совхозтуң шыдыраачызы Дорохов база бар турган.

Маргылдааның түңнелинде «Типлелге» совхозтуң төлөөлекчизи Сат болгаш Бай-Хаак суурнуң шыдыраачызы Подкорытов олар кымгадаа уттурбайн деп саннарлыг болганнар. Оларның аразында болган немелде салыгга Сат бодунуң удурланыкчызын ийи улай уткаш, чемпион атты чаалап алган. Ийиги черде Подкорытов, үшкүзүнде Килин.

А. ТЫРТЫК-КАРА.

Бедик орулгалыг ажыл-агый болдурар

Тайга, сыннарның, калбак аргаларның аразы-биле хап баткан. ындыг-ла кончуг шапкын саарыглары, күштүг агымнары чок, хөй кезиинделе далаш чок, ооҗум суу таваар бадып чыдар, Тожунуң улуг хемнериниң бирээзи—Хам-Сыра ындыг. Хемнин ол-бо талаларында делгем девискээри, чөөн чүгүнче ынайладыр—Иркутск областың девискээринге чедир ажык-байлактыг черлери моон мурнунда барык-ла ажыглаттынмайн чыткан. Хемнер болгаш хөлдерде кадыргы, мыйыт, ак-балык, ала-буга, шортан, бел болгаш өске-даа балыктар эңме-дикчок. Кат, тооруу кайдаа арбын. Тергиин сорттуң карахүрең киштери, өлбек диин болгаш улуг өртектиг өске-даа ан-өлүк бар.

Хам-Сыра хемниң эриинде, тайга оргулаажында, тудуг-суур кылырынга эптиг Чазылар деп черге аңныыртывыш ажыл-агыйын тургусканы кончуг таарымчалыг болган. Кайыдаа адырының талазы-биле бо ажыл-агый чери областың экономиказының хөгжүлдезинге чугула черни ээлеп турары биске билдингир. Үүгле бо чылдың үшкү кварталында 375 мүң рубльдиң орулгазы кирген, эрткен тос айларда 49,3 тонна ынзы-бүрү балык, 2 мүң ажыг килограмм кат аймаан чыгган. Бо дээрге, аныяк ажыл-агый чериниң тывыш талазыбиле чамдык чедиишкиннери-дир.

Тожунуң «Май 1-зи», «Совет Тыва» колхозтары-биле кады, бо аңныыр-тывыш ажыл-агыйы болза, аңөлүктен болгаш черниң чаягаар бүткен ажык-байлаан чыып, чыл бүрү арбын орулганы киирер, бодунуң организас ажыл-агыйын уламна быжыглаар хүлээлгелиг. Ол сорулгаларны ам бо хүннерде ажыл-агый чери үүге күүсеттийн турарыл, моон соңгаар аңаа кандыг ажылдарже кол кичээнгейни угландырза өкил,ооң дугайын соңгаарладыышкын чокка чугаалаары негеттинип турар.

Бар турар ажык-курлавырларны шын ажыглап тургаш, ажыл-агый чери оон-даа хөй балыкты, кат аймаан, тоорукту күрүнеге берип, аңөлүк тывыжын амгы турганындан 1,5—2 катап көвүдедип болур аргалыг. Үүге дээрге, ооң девискээринде ам-даа ажыглаттынмайн чыдар ажык-байлактыг хемнер, хөлдер, даглар, сыннар бар.

Мында күш-ажылдың организациязы багай, биле-демниг аргаларны хереглевейн турарындан планныг ажылдар күүсеттинмейн турар. Чижек кылдыр бо аңныыр сезонунга белеткелдиң дугайын ап көрээл. Аңчылар мырыңай аъттанып үнүптер үезинге чедир-ле биче калибрлиг бооларның октары, майгын кылырынга хереглээр пөс материалдары болгаш чамдык идик-хеп аймаа магазинге чок турган. Оларны хереглеп сураглаан кижилер дыка хөй. Чамдык аңчылар макарон кылыгларын, далганны болгаш өске-даа аъш-чем аймаан оон-моон айтыртынып, сураглап чоруп тургаш, тыппайн, олла хевээр чорупканнар. Тайга-даш аразы-биле терең харны сүстүрүп, кадыр-бертке таваржыр аңчыларга кедер хепти, чугула херекселдерни баш бурунгаар белеткеп бээр дээш аңныыр-тывыш ажыл-агыйының дирекциязы (директору эш Ф. Селин) баш бурунгаар хемчегни албаан. Хар чаап, тайгаже аъттанып-тарының хүннери чоокшулаан тудум, аңчылар аъш-чем, идик-хептиң дугайында негелделерни кылып, хуралдарга чугаалап турганнар. Ынчалза-даа, ол чөптүг негелделер үүге өй-шаанда күүсеттинмээнил дээрге, үүгле хүннүң айтырыын бодааш, кел чыдар аңныыр сезонунче кичээнгей салбайн турганы илдең-дир.

Балык кайда барыл деп маңаа сураглаан-даа хөрээ чок. Ноян-Хөл, Соруг, Довуракты-Хөл, Додат болгаш өске-даа хөлдерде балык хөй. Ынчалза-даа, маңаа балыктап турган балыкчы бригадалар кандыг-даа план чок ажылдап турганнар. «Кайы хөлче туралыг силер—ынаар хаптынар»—деп, дирекция чери балыкчыларга «сүмелеп» турганы шын эвес. Эрткен чайны өттүр Ноян-Хөлге 40 балыкчылар ажылдап турган. Балыкчыларга ажылды хуваап бээр, балыкты хүлээп алыр, складка дужаар—бүгү-ле ажылды организастаар хүлээлгелиг бүдүрүлге участогунуң эргелекчизи Абрамов ол харыысалгалыг ажылын доо бодавайн турган. «Бодуңар ынаар тударын тудуп, дузаарын дузап турунар, мен канчаар мен—база-ла силер ышкаш, балыктаар мен бе!»—деп, Абрамов улуг хөөннүг болуп, ажылды сандарадырынга чедирген. Балыкчылар туткан балыын 15 километр черге барып боттары дужаап турганнар. Өй-шаанда дузаттынмайн турганындан чамдык доскаарларда балыктар чыдып үрелген, ооң хараазы-биле сөөлүнде кээп 14.000 ажыг рубльдиң балыын ушта бижиир ужурга таварышкан. Ынчангаш, балык тударының планын ажыл-агый чери күүсетпээн.

Абрамов, мурнунда бо аңныыртывыш ажыл-агыйының директорунга ажылдап тургаш, ажыл-агыйны буурашкынга чедирген, ынчангаш ажылындан үндүртхен. Удуртур ажылга канчап-даа төлеп чок, бодунуң хууда ажылын хараарынга күүзелдиг, олутпай-шушпеп Абрамовту биле тура-ла, балык тывыжының ажылын харыылаар хылып кааны элдептиг. Ажылдакчыны ынчаар шилип болбас. Коммунист кижи бооргa, аңаа партийжи даалганы бергеш, балыкчылар ортузунга ажылхеректи сегидерин дааскан турган, ынчалза-даа Абрамов ол даалганы күүсетпээн.

Ажылда мындыг четпестериниң үнүп турарының бир кол чылдагааны болза, кандыг-даа ажылдакчының—чижээ, аңчының азы балыкчының, тудугжунуң азы салчының кылган ажылының шынарын өй-шаанда хынавайн турарында болур. Ажыл-агый чериниң удуртукчуларының болгаш бригадирлериниң ажылга кандыг-даа хыналда чок чоруун ажыглап алгаш, Чазыларда болгаш ооң чоок-кавызында чурттап турар чамдык кижилер боттары хуузунда аңнап, балыктап, кат, тоорук чыып, оон-биле хуу өңчүзүн байыдып турарлар. Эрткен чайын балык тудар бригадага ажылдап турган Петр Тихонович Ворончихин дээрзи сес доскаар балыкты салдадып бадыргаш, Абаканга чедиргеш, аңаа алды доскаарын аар өртекке садыпкан, артканы ийизин Кызылдың базазынга дужааган. Ворончихин үүгле ооң-биле кызыгаарлаттынмаан. Чазылардан бир бажыңны салдадып бадыргаш, ону Кызылга 14.000 рубльге саткан. Хуу өңчүзүрек, маңгыс амыдыралдыг Ворончихин шак ынчаар бодунуң кара-туразы-биле «хөделип» чоруп турган, а ооң дугайында ажыл-агый чериниң директору үүгле сөөлүнде кээп дамчыыр чугаадан билип каан. Хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбас Ворончихин ышкаш чалгаалар, тежээдикчилер маңаа база тургулаан, ынчалза-даа оларны истеп илередир, харыысалгаже киирер талазы-биле ажыл чоруттунмаан.

Бо ажыл-агый чери тургустунгандан бээр үүгле үш чыл болуп турар. Баштайгы чылында ажылдың ынзы бүрү адырларынга бергелер турган болбайн аан, оларны эдип-чазап, чаа аргаларны ажыглап турган. А сорулга болза чедиишкиннерни улам-на быжыглаар, аныяк ажыл-агыйга облпотребсоюзтуң талазындан дузалаар, ажыл-хөрээн быжыглаар ужурлуг. Шынында ол ынчаар болдунмаан. ажыл-агый чыл бүрү бакыраап турар апарган.

Ажылчыннар ортузунга кижизидилге ажылын кошкак тургускан. Партия организациязы (секретары эш Базыр) ажылчыннарны, чурттакчы чонну чаа-чаа ажыл-херектерже организастап, удуртур күш болбайн турар. Күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, ынчалзажок ук айтырыгның талазы-биле тодаргай хемчеглерни албаан, партия организациязы ол темага лекция-даа, беседада чорутпаан. Кандыг-бир чурум үрекчилерин кезедир, оларны хөй-ниитиниң холунга киирер талазы-биле хемчеглер барык-ла алдынмайн турарын демдеглээр херек.

Маңаа хөгжүг дыштанылга кежээлери, клубка аныяктарның бот-тывынгыр уран үүл көргүзүглери болбайн турар. Суурда радио чок, хууда радиоприёмниктиг хамаатылар бар-даа болза, оларга батарея тып алыры берге. Сентябрьның 23-тен бээр Хам-Сыраже почта хаая чедиртинип турар. Солуннар, журналдар, ажылчы чоннарның чагаалары ынаар үүге эвээш барып турарыл деп айтырыгны Кызыл аэропортунуң харылзаа салбырының начальниги эш Пак соонургап көрбейн турар. Самолёттар Хам-Сыраже хөй катап ужуп турар, а олар-биле почта чорудары уттундуруп турар. Областың харылзаа эргелелиниң удуртукчулары эштер Лавринович биле Шепановский: «Почта салбырының штат чок агентизи ында бар-ла болгай, ол кижиниң херээ үүг боор, ажылдаай-ла —деп, тоомча чок харыылап, Кызылдан ынаар почта чедирилгезинче сагыш салбайн турарлар. Эрткен сентябрь—октябрь айларда маңаа үүгле үш катап кино үнген. Культурлуг, хөглүг дыштанылга ындыг бооп болбас. Ынчангаш чонну негелдези шыныг, ону хандырар ужурлуг.

Бир-ле катап аңаа күүгне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы эш Матсон чеде берген. «Болдунар-ла арга-биле дузалаар бис, культурлуг дыштанылганар экижиир апаар» деп, оларга ол сөзүн бергеш, ээп чаныпкан. Оон бээр элээн үе эрткен, дарганың аазаашкынындан үү-даа экиживаан. Хостуг үелерни, дыштаныр хүннерни чалгаарранчыг эртирип, чамдык кижилер массалыг арагалаашкынче кирип, мораль талазыбиле будулуп турар фактылар ам-даа бар.

Ында-хаая Тожунуң албан, организация черлериниң сургакчылаан даргалар аъттыг-даа, самолёт-биледаа Хам-Сырага чеде бээрлер. Ажылда улуг четпестерни олар эскерип кааш, оон уштунар аргаларының дугайын сүмелеп-ле турар. Ынчалзажок, байдал хевээр-ле артып каар. Ажылды экижидип, тодаргай аргахемчеглерни алыр дээш дескелчок чүткүл-сорук, бот идепкей, мергежилдиг күш ында чок. Хамык ужур ажылды баш бурунгаар организастап, бар күштерни шын ажыглап билириниң болур дээрзин аңныыртывыш ажыл-агыйының удуртукчулары билир ужурлуг. Ооң бүгү-ле ажыл-хөрээн облпотребсоюз харылап, удуртуп турар. Ындыг болганда облпотребсоюзтан, ылаңгыя ооң белеткелдер эргелелиниң чонуң негелдези дынзыг болгаш улуг. Хамсырада аңныыр-тывыш ажылагыйы бедик ажык-орулгалыг, эки ажылдыг бүдүрүлге чери болур ужурлуг.

Н. ПЕТРОВ.

ОБЛАСКА АГААР-БОЙДУСТУҢ БАЙДАЛЫ

Бөгүн областа булуттагылап каап турар хүн болур, чамдык черлерге хар чаар, Кызылга хар шоолуг чагбас. Хат кошкак. Агаарның температураазы: областа—14—19, а Кызылга—14—16 градус соок.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

КИНО

БӨГҮН КИНОТЕАТРЛАРГА БОЛУР КИНОЛАР БОЛЗА:

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): «Шииткекчи»—1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда; биче залга: «Музыка төөгүзү»—5, 7, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ара соксаан ыр»—11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Төрээн чурттан ыракка»—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура-амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01102. Чагыг № 3203 Культур. эргелелиниң типографиязы